

S' W E E R E L T S
B E G I N , M I D D E N , E Y N D E ,
Besloten in den

T R O U - R I N G I

Met den

P R O E F - S T E E N

Van den Selven.

2 U I T A S .
Door I. C A T S .

*Als ick dit beelt aensie, en van mijn eerste jaren;
Soo leer ick dat de tijt versloopt gelyck de baren:
De jeught is maer een blom; de mensche nietigh gras:
Ken was niet dat ick ben, ken ben niet dat ick was.
Dat ick was, en is niet meer; | Dat ick naemaels wesen sal,
Dat ick ben, is wonder teer; | Lieve Godt! dat iset al.*

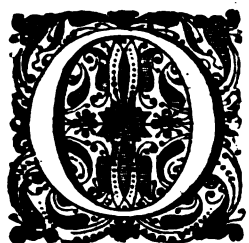
. Amsterdam By IAN IACOBSZ. SCHIPPER. Anno 1657.

D A T I S:

Beschrijvinge van d'eerste Bruiloft,
gehouden in den Paradijse, tusschen

A D A M E N E V A,

EERSTE, VOOR-ouders ALLER MENSCHEN.

O, droeve Sinnen, op. Waerom al-
dus geswogen?

Waerom soo langen tijdt in uwen
rouw gelegen?

Ey! drijft het swaer gepeys ten le-
sten op de vlucht;

Het graf en gaet niet op hoe seer
dat iemand suohr.

Wien eens de bleke door heeft uit het vleis genomen,
Die kan noyt wederom hier op der aerden komen;

Of iemand treurigh is, of bijster ongesint,
Het is een stale wet, die alle menschen bint;

Ghy, schoon u weder-helft is van u afgesneden,
Troost efter u gemoed, en stelt u des te vreden;

Ghy sult haer weder sien, naer uwen lesten dagh,
Daer noit de wreede doot haerpijlen schieten magh.

Mijn geest is nu belust aen Holland iet te schencken,
Waer door men over langh noch onser sal gedencken,

Koom laet ons op een nieu iet brengen aen het licht,
Dat leet versoeten kan, en swacke sinnen sticht:

Yet dat een jong gesel voor eest behoort te lesen,
Yet dat een echte man sal dienstig mogen wesen,

Yet dat een teere maeght sal leyden in de jeught,
Yet dat een deftigh wijf sal styven in de deught.

Ick heb by een gebracht verscheide trouw-gevallen,
Om daer te mogen sien hoe jonge sinnen mallen,

En hoe een rijper aert bequamer wegen vint,
En hoe een reine ziel haer tochten overwint,

Maer dat is niet genoegh. Wy moeten ondersoecken,
Uyt al wat Reden hiet, uyt allerhande boecken,

Wie in dit noest gewoel de rechte baen verliest,
En wie in tegen-deel de beste wegen kiest.

Al hooger, mijn vernuft. Wy moeten onder-gronden
Het wonderbaerste stuck van alle trouw-verbonden,

Des Heeren diepste gunst, des Hemels grootste werk,
Hoe God de Sone paert met sijn geminde Kerck.

Almachtigh, eeuwig, goet, oneyndig, heylig Wesen,
Naer eysch, en rechte maet, by niemand oyt gepresen,

Wiens onbegrepen Woord de werelt heeft gebout,
En noch door hooge macht geduerigh onderhout,

Die Adam hebt vergunt door u te zijn geschapen,
En in sijn even-beeld sijn lust te mogen rapen,

Die noch voor yder mensch, tot heden op den dagh,
Beschickt een eygen deel dat hem vernoegen magh.

Die even uwe Kerck den segen hebt gegeven,
Takennen voor een hooft den Prince van het leven,

En uyt uw diepste gunst, de menschen hebt gejoint
Een noyt begrepen heyl, een eeuwich trouw-verbont,

O geest van onsen geest! o ziel van alle zielen!
Die sonder u behulp als stof ter aerden vielen,

Tot u is mijn gebedt. Bestier mijn swacke pen,
En geef dat ick den gront van uwe wonders ken.

Geef dat ik tonen magh hoe vreemt ons sinnen woelen,
Als wy in onsen geest u krachtigh woordt gevoelen,

Ten eind' ons blijken magh het noodig onderscheyt,
Wie door een losse waen of reden werdt geleyt.

Maer geeft doch boven al hun die ons schriften lesen,
Geeft aen den Schrijver selfs een nieu en ander wesen,

Geeft, dat hy niet eé woort mag brengē aen den dag,
Als dat aen al het volck ten goeden dienen magh.

GOD, door sijn eeuwich Woordt, en u
sijn hoogh vermogen,
Hadt om dit wonder Al een hellen glans
getogen,

Had nu den swarten nacht gescheyden van den dagh,
Soo dat men door het licht sijn groote wondren sagh.
Het aerdriek stont geset, en konstigh onderscheyden,
Met diepten overhant, en hooghten tusschen beyden;

A 2

Den

Den Hemel, uyt-gebreyd gelijk een schoon tapijt,
 Droegh in sijn hoogh verwulf de peylen van den tijt.
 De lucht, tot haer gieraet, had duysent helle stralen;
 Die aen den Hemel staen, en om de wereld dwalen;
 Men sagh de bleecke maen, men sagh de gulde son,
 Men sagh hoe datse rees, en haren loop begon.
 De winden vlogen uyt, en sweefden op de stroomen,
 En maeckten sacht geruys ontrent de jonge boomen:
 Een dau, vol soetengeur, gesegen uyt de lucht,
 Gaf voedselaen het loofen aen de jonge vrucht.
 Het water lagh gebocht in sijn bescheyde palen,
 En mocht van nu voortaan niet elders henen dwalen;
 Het landt was over-kleet met gras en edel kruyt,
 En schoot, oock sonder saet, sijn gulle botten uyt.
 De schepsels zijn geplaeft op veelderley manieren.
 Ontrent het dichte bosch daer zijn de wilde dieren,
 De steen-bock vint vermaek daer hooge roosen zijn,
 En in een diepen kuyl daer woont het schuw konijn.
 De vogels is de lucht tot haer verblijf gegeven,
 Om met een vryen loop aldaer te mogen sweven,
 De vissen is belast te swimmen in de zee,
 En al waer groente wies daer sprong het weelig vee.
 Maer God heeft boven al een tuyn met schone dreven,
 Een Hof, na rechten eysch by niemant oit beschreven,
 In Eden toebereydt, en als met eyger handt.
 Daer hagen in gepoot, en boomen in geplant.
 Een windt van soeter aert, geresen uyt het zuysden,
 Quam sweven op het veldt, en spelen in de kruyden,
 Quam sijgen in het loof, en wat 'er vorder wies,
 En noyt en rees 'er storm die uyt den noorden blies.
 Daer is geen teere bloem gegeeselt van de winden,
 Daer is geen vuylen mist ontrent den Hof te vinden,
 Daer is geen strenge vorst, die in de wangen bijt,
 Daer is geen felle kouw, die in de leden snijt,
 Daer is geen vuylen damp, geen harde regen-vlagen,
 Geen blixems selsaem vyer, geen felle donder-flagen,
 Daer is geen vinnigh rijp, als ons de winter sent,
 Geen hagel die het kruyt, en jonge boomen schent,
 Daer is geen sonne-brandt, die, met verhitte stralen,
 Koomt op het jonge vee, of op de menschen dalen;
 Alleen een reyne lucht, getempert op de maet,
 Trekt bloemen uit het loof, en uit de bloem het zaet:
 Daer waft geen vinnig kruyt, geen netel op den velde,
 Geen distel in het bosch, die vee of menschen quelde,
 Daer is geen Aconijt, geen ander giftigh blat,
 Soo dat men sonder schroom van alle vruchten at.
 Daer quam geen witte raeg ontrent de bomen sweven,
 Daer quam geen vuyle spin haer netten over weven,
 Daer quam geen trage fleck gekropen op het kruyt,
 Geen dick-gebuyckte pad en spooog 'er swadder uyt.
 Daer quam geen vale mol ontrent de bloemen wroetē,
 Daer quam geen boos gerut met hondert slimme voetē,
 Daer quam geen swarte vlieghe, die in het bloeyfel sat;
 Hier quam geen boose rups die jonge vruchten at.
 Al wat 'er leven hadt dat quam de menschen streelen,
 Dat quam hem even-staegh sijn gaven mede-deelen,
 En wat 'er uyt een bergh, of uyt de dalen sproot,
 Daer in was 't dat het oogh een vollen lust genoot.
 Men sagh 'er edel nat, en klare beeken swieren,
 Een dranck voor alle vee, voor alle wilde dieren,
 Men sagh 'er wonder veel, en meer als eenigh man
 Met sinnen ondergaen of recht begripen kan.
 Alseyd' ik dat het wout daer staeg en eeuwig bloeide,
 En dat 'er honigh-raet uyt alle klippen vloeyde,
 En dat men uyt een bergh kan tappen soeten wijn,
 Noch leed ick geen en nood om achterhaelt te zijn.

Alseyd' ick dat 'er melck, als met geheele beeken,
 Quam midden uyt een rots of uyt de keyen leeken,
 En dat men in den dauw vernam het edel Man,
 Noch sprak ik niet een woort dat iemant laken kan.
 Alsteld' ick over al een reyn en heylich wesen,
 En dat de vogels zelfs den grooten Schepper presen,
 Ja dat een rave song gelijk een nachtegael,
 Noch sprack ick evenwel geen ongerijmde rael:
 Maer dit is onder dies op mijn gedicht te seggen,
 Dit is mijn swacke pen met reden op te leggen,
 Dat ik hier niet een woort kan brengen aen den dagh,
 Dat in het minste deel het stuck bereycken magh.
 Voor my ik kenne schult. Eylaes! mijn aerdsche leden,
 Mijn deusigh onverstant, mijn domheyt in de reden,
 Mijn dick-bewasemt breyn is hier als buyten raet;
 Maer God neemt menighmael de wille voor de daet.
 Ghy, die het schoon priēl na eysch begeert te kennen,
 Gaetleert het van den geest en niet uit swacke pennen;
 't En is geen menschen werk, het is van hooger prijs,
 Ghy wacht het recht bescheyt in 't eeuwich paradys.
 Ontrent den vetten rant en aen de soete stroomen,
 Daer stont een schoon gewas van allerhande boomen,
 Van kruyden in de bloem, van hagen in de vrucht,
 En spreiden haren reuck door al de naeste lucht.
 Hier liet des hemels Vorst twee schone stammē wassen,
 Die aen een reyn gemoedt alleen zijn toe te passen.
 Al wat 'er elders groeyt is voor het lijf geplant,
 Maer dese voor de ziel en tot een heylich pant.
 Te midden in het perck daer stont 'er een geresen
 Groen, keestigh, wonder gaef, en lustigh in het wesen,
 Men sagh aen sijn gewaey geen dor of stervend blat,
 Het scheen dat 's werelts jeugt hem in de tacken sat.
 Een glans uyt Godes thron, met wonder helle stralen,
 Quam op het edel hout geduerigh neder dalen,
 Dies is sijn loof vergult en uytter-maten schoon,
 En gansch sijn omme-loop geleeck een stage kroon.
 Siet daer een frissche stam, die, met haer reine vruchtē,
 De pijn met haer gevolgh, de siekten dede vluchten,
 Die met een aerdigh groen op haren planter loegh,
 En al, wat giftigh was, door haren reuck, verjoegh.
 Het tweede boom-gewas, van ongewoone krachten,
 Is van een diep begriip, en boven ons gedachten;
 Sijn vrucht heeft schoonder verw als oit het ogē vont,
 Maer efter niet gemaect ten dienste van den mont.
 De gronden van het goet en van het quaet te weten,
 Zijn in het diep geheym van desen stam geseten:
 Maer veel gelooft 'er noch wel eer te zijn geschiet,
 Dat sich een naer gespook hier dickmael vinden liet.
 Daer stont de wereltkloot in haer bescheyde kusten,
 Daer stont het schoon priēl, vol allerhande lusten,
 Daer stont het al-te-mael dat God had uyt-gewracht,
 Maer tot sijn vollen eysch noch efter niet gebracht.
 Een dier van hooger aert, begaeft met wijse reden,
 Dat na den Hemel siet met op-gerechte leden,
 Een dier, een wonder dier, dat Godes aert genaect,
 Ontbreekt nog aē het werk, en dient te zijn gemaect.
 Hy, die het al door-siet tot aen de diepste gronden,
 Heeft even dit gesien, en middel uyt-gevonden,
 Om watter noch ontbrack te brengen aen den dagh,
 So dat geen nieus-gier oog iet meer vereyschē magh.
 De Schepper tijt te werk, en gaet hier op aenvaerden
 Een stuck van rooden kley, genomen uyt 'er aerden,
 Dat so brengt hy voort een man, een deftig beel;
 Daer in hy op een nieu een kleyne werelt teelt:
 Het lijf was eerst gemaect, maer kon hem niet bewegē,
 En blijft juyft in den stant gelijk het was gelegen.

Het

Het is van schoone verw en toont een soet gelaet,
 Maer daer en is geen drift die op en neder gaet.
 God blies, en Adam leeft. Siet daer het dier gevonden,
 Waerom dit wonder Al te samen is gebonden,
 En of schoon Adam schijnt des Heeren laetste werk,
 Het is noch evenwel sijn eenigh oogh-gemerck.
 Siet, als een deftigh man sijn vrienden wil onthalen,
 Hy leydt de gasten noyt in onbereyde salen;
 Maer tijd voor eerst te werck, en, met genegen vlijt,
 Soo ciert hy, daer het dient, de mueren met tapijt,
 Hy doet een schoon buffet, een reyne tafel decken,
 Hy laetse met damast of linnen over-treken,
 Hy set 'er vaten op, en steect de lichten aen,
 En maect dat over al bequame setels staen.
 Hy laet door handigh volck en door ervare knechten,
 De spijs na de kunst, en op haer order rechten;
 En, als dan alle ding ten vollen is bereydt,
 Soo worden op het lef de gasten in-geleydt,
 Dus gaet hier God te werck. Hy vordert alle saken,
 Hy gaet het schoon priëel, hy gaet de werelt maken,
 Hy stort in alle ding een vollen hertenwensch,
 En op den seften dag doen bout hy eerst den mensch.
 Noch is 'et niet genoeg. De Schepper gaet bemercken
 Wat al de werelt heeft voor schoone wonderwercken,
 Hy let oock op den mensch en al wat Adam doet,
 En vint dat hy voor al niet eenfaem wesen moet.
 Hy laet een diepen slaep hem in de leden komen,
 En heeft hem uyt het lijfeen ribbe wech-genomen,
 En uyt dit eygen been heeft Godes handt gewracht,
 En Adam, eer hy 't weet, een Vrouwe toe-gebracht.
 De Man lagh in den Hof, beschaduwte van de boomen,
 Verwonnē van den slaep, bedwelmt van de dromen,
 Soo dat sijn deusigh oogh niet eer en is ontwaecht,
 Voor dat het aerdigh werck ten vollen is gemaect.
 Doen kreegh hy op een nieu gevoelen in de leden,
 Hy sagh, onseker wat, hy koomt 'er na getreden,
 Hy sagh een selfaem ding, een soet en aerdigh beelt,
 Dat stracks hem door het oog tot in het herte speelt;
 Hy voelt een nieuwe jeugt, hy voelt een ander wesen,
 Hy voelt een soet gewoel, dat in hem komt geresen,
 Dat al sijn bloet door-rent, hy wort een ander man,
 Hy wordt in hem gewaer dat niemant seggen kan.
 Hy wordt in hem gewaer de gronden van het leven,
 By niemant recht gevat, by niemant oyt beschreven,
 Yet dat noyt Adam selfs in sijn gewrichten wart,
 Een koortie sonder pijn, een hitte sonder brant.
 De man, aldus geroert, is na de Maeght geweken,
 En, midts hy by haer koomt, begint hy dus te spreken:
 Ick hiet u wellekom mijns hertsen eerste vreught,
 O troost van mijn gemoedt, en haven mijner jeught!
 Ick hiet u wellekom, o wensch van mijn gedachten!
 Mijn ziel, mijn ander ik, daer op mijn sinnen wachten,
 Ick hiet u wellekom, o lust van mijn gepeys! (vleys;
 Mijn beelt, mijn even-mensch, mijn been, mijn eygen
 Ick hiet u wellekom, mijn hoop, mijn uytverkoren,
 Mijn troost, mijn lief behulp, tot mijn vermaek geborē,
 Mijn kroon, mijn hooghste schat, mijn uyt-gelesen
 O segen van den Heer! ick hiet u wellekom. (blom,
 Hoe vreemt sagh Eva toe in dese nieuwe saken!
 Sy wist niet watse sagh, maer sagh het met vermaken,
 Sy wist niet wat een man, of vryer is geseydt,
 Noch wertse tot het werck, uyt eyger aert, geleydt.
 Sy voelt haer teer gemoedt tot in den geest bewegen,
 En datse niet en kent, daer isse toe genegen,
 Sy weet niet watse voelt, en 't is haer jeughdig bloet,
 Dat in haer gaende wert, en blijde sprongen doet.

Sy voelt dat haer de geest wort krachtig aangedreven,
 Hoewel sy dit gewoel geen naem en weet te geven,
 Sy staet, gelijk het schein, verfelt in dit geval,
 Onseker watse doen of watse laten sal.
 Sy sagh den Jongeling, en sijn bequame leden,
 Sijn borst, en kloeck gestel, sijn gaven in de reden,
 Sy hoort een soet gespreck, dat sy bevalligh vont,
 En biedt hem wederom de gunst van haren mont:
 Hoe dat gy dient genoemt, die my hier komt gemoetē,
 En hoe ick spreken sal, en u behoort te groeten,
 Des ben ick onbewuft. Wat is 'er dat ick ken?
 Die maer geen oogenblick hier op der aerden ben.
 Ick magh u wel te recht mijn lieve broeder noemen,
 Dewijl dat ghy en ick van eenen Vader roemen;
 God heeft ons bey gevormt, en dat met eyger handt,
 Siet daer van eersten af een wonder vasten bandt.
 Ick magh u boven dat mijn eygen vader hieten,
 Om dat mijn anders selfs uyt uwe leden vlieten,
 Mijn been dat is het uw, u vlees dat hiet ick mijn,
 Soo magh ick wel te recht u eygen dochter zijn.
 En midts dat over u, door Godes eygen segen,
 My recht van echte trouw ten vollen is verkregen,
 Soo wijst de reden aen dat ick u noemen kan,
 Mijn hoeder, mijn behulp, mijn vrient, en echte man.
 Maer wat behaeght u best van dese soete namen,
 Die ons in dit beroep na rechten eysch betamen?
 My dunckt, hoe dat 'et ga, dat ick geen mislag doe,
 Al schrijf ick al gelijk u dese namen toe.
 Dies segh ick wel te recht: Ick danck u lieve broeder,
 De Schepper is het al, wy zijn niet sonder moeder.
 Ick danck u boven dat, o vader mijner jeught,
 Dat is de rechte naem die ghy oock voeren meught.
 Ick danck u, waerde man, van Gode my gegeven,
 Een steunsel mijner jeught, en van het gantsche leven.
 Hy, die ons nu ter tijdt te samen heeft gepaert,
 Bestier ons gantsch bedrijf, na sijnen reynen aert.
 De man, op dit gespreck, gevoelt sijn herte springen,
 Hy staet gelijk bedwelmt in al de soete dingen,
 Hy spreekt haer weder aē: mijn bruit en hoogste schat,
 Ghy hebt ons eersten gront na rechten eysch gevat.
 Ghy kont my (so ghy segt) verscheide namen geven,
 Van broeder welt te recht, van vader daer beneven,
 Maer, soo ick eenigh ding van u verkrijgen kan,
 Soo neemt my in den arm, en hiet my lieve man.
 In dat soet-deftigh woort, daer in soo light verholē,
 Wat u en my gelijk de Schepper heeft bevolē,
 Jont my dien waerdē naem, den gront van onsen staet,
 En brengt dan, na den eysch, uw reden tot de daet.
 De vrijster, wat ontfet (vermidts de leste woorden,
 Door ick en weet niet wat, haer teere ziel bekoorden)
 Heeft, met een heus gelaet, een weynig haer bedacht,
 En naer een korte wijl haer antwoordt in-gebracht.
 Laet ons (met u verlof) een weynig over-wegen,
 Hoe dat in ons beroep de saken zijn gelegen,
 Ick heb van u geleert, hoe dat ghy dient genaemt,
 Laet ons nu vorder sien wat u en my betaemt;
 Daer zijn (na dat ick merck) in als besette palen.
 Geen saeck en dient gedaen na ons de sinnen dwalen;
 Maer door een rijp beleydt. Daer is een rechte maet,
 Waer op het deftig werck van Aerd' en Hemel staet.
 Hoewel Gods wonder-hand had macht, om alle saken,
 Op eenen dach alleen ten vollen op te maken,
 Noch heeft hy niet-te-min hier anders in gewracht,
 En dit geweldigh Al by trappen uyt-gebracht.
 Hy ging eerst van het licht het duyfter onderscheyden,
 Hy ging een rouwen klomp na sijnen wil bereyden,

En, schoon hy meerder glans ook doen verweckē kon,
 Soo gaf hy lijcke-wel geen stralen aen de Son.
 De lugt moest noch een tijt dat groote licht verwagten,
 Want Godt doet alle ding als op besette drachten;
 Besiet des Hemels loop, en al sijn groot beslagh,
 Eerst komt het schemer-licht, en dan een klaren dag.
 Koom seg my doch een reis, van waer zijt gy gekomen?
 En waerom ben ick doch uyt uwe borst genomen?
 't Is reden dat de mensch, eer hy sich elders went,
 Sijn gronden, sijn geslacht, sijn eygen wesen kent.
 Vriendinne, seydt de Man, 'k en wil u niet verbergen,
 Dat ghy tot u bericht van my bestaet te vergen,
 Koom voegt u nevens my, ick wil u doen verstaen,
 Hoe dat het ons begin van eersten is gegaen.
 Soo haest d' Al-wijse Godt, de Vader aller Geesten,
 Had my voor eerst gejoint de macht van alle beesten,
 Doen trat ick in den Hof, en sagh het schoon priēl,
 Vol enckel herten-lust tot aen het minste deel.
 Ick ging of op het veld, of in de bossen dwalen,
 Ick ging ontrent een bergh, of in de lage dalen,
 Ick ging of op het zant, of door het weeligh gras,
 Ick liet mijn oogen gaen al waer het lustigh was.
 Ick sag het vruchtbaer hout, ick sag de wilde boomen,
 De dieren op het veld, de vissen in de stroomen,
 Ick sagh hier vette kley, ick sagh een witte strant,
 Ick sagh het edel gout, gemengelt onder 't zant.
 Genaekt' ik oyt een vliet, om daer te mogen drincken,
 Ick sag tot in den gront den schoonen Onyx blincken;
 Dien greep ick met 'er hand te midden uyt de beek,
 En stont op sijnen glans een ruyme wijl en keeck.
 Dan sloegh ick eens het oog ontrent de raffe dieren,
 Die speelen in de lucht, en om den Hemel swieren.
 Doen leend' ick eens het oir aen haren blijden sang,
 En dit was mijn bedrijf by wijlen uren lang.
 Dan ging ick door het wout, en sag de groene dreven,
 Gesproten uyt het dal, en tot de lucht verheven,
 Getogen op een ry, en wonder net geplant;
 Men vont 'er in het werck van Godes eygen hant.
 Wat dient 'er wel geseyd? Daer waren duyfsent saken
 Ten schoonsten uitgewragt, alleen tot mijn vermaken:
 Maer of ick alle ding met ogen over liep,
 Noch vont ik dat mijn hert geen rechte lust en schiep.
 Wat is my doch een boom met vruchten over-laden?
 Wat is een klare beek en daer te mogen baden?
 Wat is de rijckste steen die ick op aerden ken?
 Dewijl ick maer alleen in desen lust en ben.
 Wie sal benevens my den grooten Schepper singen,
 En sien tot in den gront den keest van alle dingen,
 Den geest van al het werck, dat ons voor oogen staet,
 Daer in mijn nieus-gier hert geduerigh hooger gaet?
 Wien sal ick Godes macht, als metten vinger, wijzen?
 Wie sal benevens my sijn groote daden prijsen?
 Men segge wat men wil, het leven is de door,
 Indien men niet en vindt een lieve bed-genoot.
 't Is waer, de groote God die liet voor my verschijnen
 Een ongetelde schaer van ossen, paerden, swijnen,
 Van leeuwen uit het bosch, van beeren uit het wout,
 En wat sich in het dal, of op de rotsen hout,
 Ick sagh de schepsels aen, die my voor oogen stonden,
 Ik kend' haer gantschen aert tot aen de diepste grondē,
 Ick gaf nae rechten eysch, en naer het was bequaem,
 Ick gaf, op vasten gront, aen yder sijnen naem.
 Maer schoon God over-al veel dieren had geschapen,
 Niet een en was 'er nut om nevens my te slapen;
 Al kond' ick haren aert als voelen met 'er handt,
 Noch was 't dat ick daer in geen vollen lust en vant.

't Is al te groven stof, en in haer domme leden
 En is voor my geē hulp, geen woonplaets voor de redē;
 Het beeld, het edel beeld van Godes hoogen Geest
 En woont niet in den leeuw, of eenig ander beest.
 Dat is uyt enkel gunst den mensch alleen gegeven,
 Om, na den rechten eysch, voor God te mogen leven,
 Om staegh en over-al den Heer te mogen sien,
 En hem in alle ding sijn eer te mogen biēn.
 Ick sagh noch evenwel dat al de rauwe bende,
 Dat yder onder haer een soet geselschap kende,
 Ick sag' er niet een beest van soo verwoeden aert,
 Dat niet sijn deelen socht, of niet en was gepaert,
 Waer sich een jonge wolf of tijger ging vermaken,
 Een beest dat haer geleeck dat quam tot hen genaken.
 Waer oyt een arent vloogh, of op der aerden viel,
 Daer was een vogel by die hem geselschap hiel.
 Ick sagh het moedig paert ontrent sijn veulen speelen,
 Ick sagh den geyte-bock op harde rotsen teelen,
 Ick sagh den wallevisch, en al het water-vee,
 Sich paren onder een te midden in de zee.
 En waerom meer geseyd? De vogels op de boomen,
 Het wilt ontrent het bosch, de vissen in de stroomen,
 Zijn al naer eysch gepaert, en niet een eenigh dier
 Of 't bluft den soeten brand van sijn inwendigh vyer
 Dit heeft mijn oog gesien, dit heeft mijn hert gepresen,
 Dit heeft mijn ziel gevoelt alsoo te moeten wesen;
 Soo dat op dit gesicht mijn geest van binnen sprack:
 Dat my oock even-selvs een weder-paer ontbrack.
 Hoe! sal het woeste vee met sijn geselschap speelen?
 En sal ick sonder hulp hier eensaem moeten quelen?
 Sal ick onvruchtbaer zijn in so een vruchtbaer wout,
 Daer oock het minste dier na sijn gewoonte trouwt?
 Sal ick den soeten naem van Vader noyt genieten?
 En noyt een frissche Maegt mijn by-slaep mogen hietē?
 Sal my noyt aerdigh kint hier leyden met 'er hant,
 Terwijl mijn jeugdig hert in nieuwe liefd' ontbrant?
 Voorwaer, na dat ick voel, my dient een ander leven,
 My dient een soet behulp, tot mijnen troost gegeven,
 My dient een bed-genoot, my dient een jonge vrou,
 Als my dit aerts priēl ten vollen smaken sou.
 Juyft in dit stil gepeys den Schepper aller dieren,
 Die onse gronden kent tot in de diepste nieren,
 Vernam wat my ontbrak. Die groote mensche-vrient
 Verstaet wat alle vleys en yder schepsel dient.
 Gy zijt dan, schoone blom, tot mijne vreugt geschapen,
 Om in mijn trouwen arm gerust te mogen slapen.
 De geeralles goeds die heeft aen my gejoint
 Het wit van uwe borst, het root van uwen mont,
 Het waes van uwe jeught, en al de soete dingen,
 Die ick in u bemerck, die my tot uwaerts dringen.
 Laet ons te samen doen, dat al de werelt raeckt;
 Ghy zijt 'er, edel pant, ghy zijt 'er toe gemaect.
 Hier op tradt Adam toe, en met een diep verlangen
 Soo ging hy metten arm haer teeren hals omvangen,
 Sy keeck hem jonstigh aen; maer des al niet-te-min,
 Soo brachtse wederom haer tegen-reden in:
 Soo ras hier in te gaen, alleen na weynigh reden,
 Is vry, na mijn verstant, wat vaerdigh aen getreden:
 Wy leggen nu ter tijdt de gront van onse spraek,
 Hoe kunnen wy soo ras ons geven tot de saeck?
 Ick ben een jonge spruyt, eerst heden opgerezen,
 Eerst heden, sooje weet, gekomen in het wesen,
 Ick ben een nieuw gewas hier in het aerdsche dal,
 Ick ben een teere bloem, een duyve sonder gal;
 Wie sal ontijldigh fruyt gaen trecken van de boomen,
 En niet tot beter uur sijn grage lusten toomen?

Wie

Wie maeyt 'er voor den oogst, of snijt het koren-aer,
 Eer dat men aen het stroo sijn rijpte word gewaer?
 Wie sal een teere roos met rauwe vingers drucken,
 Om haer gesloten bloem in haesten af te plucken?
 't Is beter, na my dunckt, te strekken alle spoet,
 Tot dat een helle son het bloempjen open doet.
 Indien het u bevalt, soo gunt my weynigh dagen,
 Om eerst mijn teere jeugt den Schepper op te dragen;
 Op dat ick met bescheyd hem eere bieden magh,
 En hy dan gunstigh zy aen onsen bruylofts-dagh.
 So haest de soete Maeght haer reden heeft gesproken,
 Is Adam wederom in vreughden uyt-gebroken;
 Hy vint dat haer den geest met kennis verleert,
 Schoon datse noch ter tijdt by niemand is geleert.
 Vriendinne, seyt de Man, ghy weet bequame dingen
 Te dencken in den geest, en aen den dagh te bringen,
 Gy weet, dat u geë mensch bekent en heeft gemaect,
 Soo dat u reden selfs als na den Hemel smaect.
 God is, gelijk ghy seght, voor alle ding te prijzen,
 Tot hem moet ons gemoedt en al de sinnen rijzen.
 Ick danck hem even nu dat ghy te deser tijdt
 Mijn troost, mijn soet behulp, mijn lief geselschap zijt
 Ick loof hem wat ick magh voor uwe schoone leden,
 Voor u verheven geest, en gaven in de reden,
 Ick danck hem, waerde pant, dat ghy te boven gaet
 Al wat 'er in den Hof door hem geschapen staet.
 Maer ghy, die Godes wil hebt binnen u geschreven,
 Weet oock, wat aen de man het wijf behoort te geven,
 Weet dat haer gansche wil is onder hem geset,
 En dat sijn woord haer streckt als tot een soete wet.
 Ghy dient oock dit gebodt op u bedrijf te passen,
 Gy moet in vruchtbaer zaet hier op der aerden wassen,
 Dat is van Gode selfstot u en my geseydt,
 En dus soo dient het werck hier toe te zijn beleydt.
 En, lieve, waerom niet? De God van eeuwigheden,
 Die kracht en adem blies in dese gave leden,
 Heeft ons van eersten af ten vollen toe-gestaen
 Al wat 'er iemandt siet beschijnen van de maen.
 Mijn goet is vierderley; Ick hebbe vaste gronden,
 Ick hebbe machtigh volck aen mijn bevel gebonden,
 Ick hebbe rijcken cijns en renten over al,
 Ick hebbe tot vermaeck een over-lustigh dal;
 En, wilje dit ontwerp wat nader overwegen,
 En weten met bescheydt hoe dat het is gelegen,
 Ick wil u laten sien waer in het al bestaet,
 Ghy sult 'et even hier begrijpen uytter daet.
 Ick noem onroerent goet, de wey en koren-landen,
 Die God ons heeft vergunt, tot segen-rijcke panden;
 Al wat de voet betreet, en wat het ooge siet,
 Dat is van mijnen bouw en onder mijn gebiet.
 De knechten, my ten dienst, dat zijn de rappe dieren,
 Die in het dichte bosch en om den Hemel swieren,
 Dat groot en machtigh heyr, dat ongetelde rot
 Komt, als ik maer eens spreek, en gaet op mijn gebod.
 De renten my te nut, dat zijn de boom-gewassen,
 Die met een staegh gevolg op onse tafel passen:
 Want al wat op het landt, of in het water groeyt,
 Dat koomt in volle maet op onsen disch gevloeyt.
 Het stuck, my tot vermaeck voor desen op-gedragen
 In Edenschoon priël, daer vind' ick mijn behagen,
 Dat is uyt volle gunst, door Godes eygen hant,
 Tot onse vreught gemaect, tot onse lust geplant.
 Ghy siet dan met 'er daet den wonderbaren segen,
 En wat my van den Heer al eygen is verkregen:
 Koom gunt my nu 't gebruyck van uwe soete min,
 En ghy zijt heden selfs des werelts Koningin.

Voorwaer dit groot beslagh en is ons niet gegeven,
 Om slechts voor ons alleen daer in te mogen leven,
 Neen, neen, in dit priël, en in het aertiche dal,
 Behoort een wacker volck en vry in groot getal,
 't En sou niet dienstigh zijn dat al de schoone vruchten,
 Daer onder menighmael de gulde tacken suchten,
 Verdwenen sonder nut, en dat het rijp gewas
 Sou druypen van de boom, en rotten in het gras.
 Sou 't niet een jammer zijn, dat al de rappe dieren,
 Van niemant aengeroot, in 't wilde souden swieren?
 Of dat het machtigh vee sou liggen in het groen,
 En niemant oyt vermaek, en niemant voordeel doen?
 Sou 't niet een jammer zijn, dat al de vette landen,
 En dat de groene zee, en dat de witte stranden,
 En menigh aerdigh bosch, en menigh lustigh wout
 Sou liggen onbewoont, en blijven ongebout?
 Voorwaer, de wijse God die wil dat sijne gaven
 De werelt dienstigh zijn, de menschen sullen laven,
 Hy wil dat niet een ding, by hem weleer gemaect,
 Sal wesen sonder nut en blijven ongerackt.
 En 't is noch boven al een sake buyten reden,
 Dat ghy soudt sparigh zijn van uwe jonge leden,
 Dat ghy soudt karigh zijn van uwe soete jeught;
 Ey lieve, geef het my, dat ghy niet houden meught,
 Terwijl dat Adam sprack van soo verscheide saken,
 Stont Eva vol gepeys, onseker wat te maken.
 Doch niet een eenig woort en ging hem uit de mont,
 Dat sy niet aengenaem en wel gesproken vont.
 Sy ging hem weder aen: Ick voel een ander leven,
 Nadien ghy my de gunst des Heeren hebt beschreven.
 Wat is 't een rijcke born die op ons nederdaelt!
 Het schijnt dat my de geest in al den segen dwaelt.
 Ey, laet ons henen gaen, en vlijtigh overmercken
 Den gront en recht bescheyt van al des Heeren werck,
 Van al het groot beslagh, dat ons de Schepper geeft,
 Van al dat in de lucht, en op der aerden leeft,
 Van al het lustigh wout, van al de groene boomen,
 Van al het machtigh heyr, geresen uyt de stroomen,
 Van al het edel kruyt, dat uytter aerden groeyt,
 Van al het bloem-gewas, dat hier en elders bloeyt.
 Voor al laet onsen geest tot in den Hemel rijzen,
 En met een dankbaer hert den grote Schepper prijzen.
 't Is noodig dat men Godt van gantscher herten eert,
 Voor dat men sijn gemoed tot aertsche dingen keert.
 Laet ons oock boven dit gaen sien de schoone lichten,
 Die om den Hemel gaen op haer bescheyde plichten,
 Hel, suyver, onbesmet, in wonder groot getal,
 Verchiersels van de lucht en van het aertsche dal.
 Laet ons de mane sien, en haer gefwinde paerden,
 En hoe haer koetsse rent gantsch dichte by der aerden,
 En hoe sy hare kracht door al de werelt streckt,
 En met haer snellen loop de groote waters treckt.
 Laet ons oock in de son gaen soecken ons behagen,
 Als hy daer henen rent met sijn vergulde wagen,
 Als hy met hellen glans, ontrent den dageraet,
 Gelijk een Bruydegom uyt sijne kamer gaet,
 Hoe! die een rijck geschenk van iemant heeft ontfangé,
 Sal hy niet even staegh, en met een groot verlangen,
 Gaen sien het schoon juweel, daer op sijn handen slaé,
 En op dat soet gesicht een wijle blijven staen?
 Sal hy niet yder deel, en wat 'er is te prijzen
 Verheffen, eere doen, en met den vinger wijzen?
 En t'wijl hy besigh is om alle ding te sien,
 Sal hy geen danckbaer hert aen sijnen gever biën?
 Of, soo hy dat versuymt, sal niet de schencker seggen,
 Dat hier sijn milde gunst niet aen en was te leggen,

En dat hem by gevolgh al vry een beter vrient
 Tot so een hoog geschenck voor hem gekoren dient?
 Wel, so gy niet en wilt ons gantsch ondankbaer makē,
 Gaet stelt u in 't besit van duyfsent schoone faken,
 Neemt aen en danckt den Heer voor dat u is gejoint:
 Want op soo grooten gunst en past geen stillen mont.
 Al wat van Eva quam ging Adam over-wegen,
 Hy vont in yder woordt by-naest een nieuwen segen,
 En t'wijl hy metter handt haer gins en weder leydt,
 Soo heeft hy dit van nieuws haer wederaengeseydt:
 Het is een wijfen raedt, de gifte van der aerden,
 Die God ons over-draegt, oock heden aen te vaerden;
 Doch 't is een groot geschenck, dat niet op eenen dag
 Het wacker ooghe sien of hert begripen magh.
 Ick wil in Godes werck, in Godes hooge daden
 Verquicken mijn gemoedt, en mijnen geest versaden:
 Want al wat sijne gunst van boven neder sent,
 Daer is op yder deel een wonder in geprent.
 Maer hier noch evenwel en dient niet in getreden,
 Als mer een rijp beleydt en op besette reden.
 Het gaet met order toe al wal de Schepper doet;
 En dit is even-selvs dat ick betrachten moet.
 Hoe! die een rijk geschenk van iemant heeft bekomen
 En met een heus gelaet en blijdschap aengenomen,
 Indien hy eenigh stuck daer in begrepen vint
 Waer toe sijn bly gemoedt ten hoogsten is gesint;
 Een stuck dat even-selvs de schencker heeft gepresen,
 En als het beste deel met vingers aangewesen,
 Valt niet van stonden aen sijn ooghe en rechterhandt
 Ontrent het schoon juweel en op het waerdste pant?
 Sal niet sijn innigh hert, als met geheele krachten,
 Sich geven na de gunst en tot den segen trachten?
 Sal hy niet met 'er daet gaen nemen het besit
 Van dat hem is gejoint, als tot sijn eenigh wit?
 't Is vry een deftig werk dat Godt heeft uytgevonden,
 En met een woordt geleydt des werelts vaste gronden,
 Dat God heeft uytgewracht de wijd-gestreckte zee,
 En al het ruyge wildt, en al het gladde vee;
 Maer dat hy heeft gemaect wanneer ik was ontslapen,
 En uyt mijn jeugdig vleys met eygen hant geschapen,
 Is vry het schoonste stuck dat immer was geteelt,
 Daer schuylt een werelt selvs in dit verheven beelt.
 Wel, eer ik elders ga, mijn plicht dient hier gequeten,
 En dit gewenste pant is waert te zijn beseten.
 Van al dat is gemaect, door Godeshoogen geest,
 Bevalt ghy, schoon juweel, mijn jonge sinnen meest.
 Indien ick anders ging, wat sou de Schepper seggen?
 Hy sou my voor gewis te laste komen leggen,
 Dat ick geen rechte sucht en hadde toe-gebracht
 Tot u mijn waerdste deel, dat hy soo waerdigh acht.
 Vriendinne, 't is genoeg. Hier dient geen tegenstrevē,
 Ghy zijt my tot behulp, tot soete vreught gegeven,
 Ghy zijt mijn weder-helft, mijn ander Ick genaemt,
 Laet ons te famen zijn, gelijk het ons betaemt.
 Daer was een lustig dal, omringt met schoone dreven,
 Bequaem om aen het ooghe sijn vollen eysch te geven,
 Het aerdigh bloem-gewas vol geur en reynen glans
 Verdoonde, naer het scheen, een stage roose-krans.
 Te midden op het velt daer quam een heuvel schieten,
 En onder aen den bergh een edel water vlieten,
 Een water sonder slick, en hel gelijk kristal,
 Dat met een klaren stroom omving het gantsche dal.
 De kant die lagh besaeyt met alderhande schelpen,
 Die geen vernuf en kan tot beter luyfter helpen,
 Het reyn en edel nat, dat van den heuvel vloeyt,
 Maect dat 'er schorfe blinkt, en wonder aerdig gloeit.

Men sagh geen vuylen mos ontrent de reyne kanten,
 Maer tacken van korael, en rijke diamanten,
 Het kruyt dat uyt de strant, of uyt het water schiet,
 En is geen taye seck, maer enckel suycker-riet.
 De vissē al gelijck, die in het water sweven,
 Is glans, als enckel gout, tot haer gieract gegeven,
 Men siet haer in den stroom al slaen haer vimmen ras;
 Men siet haer over-al gelijck in suyver glas.
 De rotsen, in haer verw als helle regen-bogen,
 Daer hingen oesters aen, die niet als perels spogen,
 Men sagh het schoon gewas tot in den hellen gront,
 Soo dat men ooghe-lust oock in de diepten vont.
 Te midden op het velt daer stont een boom geresen,
 Die scheen tot ooghe-lust alleen gemaect te wesen,
 Soo lustig bloeyt het hout. Hy boog sijn gulle stam,
 Met dat de jonge bruyt aldaer gewandelt quam.
 En wasser noch een bloem, die niet en is ontloken,
 Die is met soeten reuck in haesten op-gebroken.
 Het schijnt dat al de lugt met versche bloemen goyt,
 Gelijck een jonge bruyt noch heden wert bestroyt.
 De roosen even-selvs gesprongen van de stelen,
 Die vlochten haer een krans, in plaetse van gespelen.
 Soo dat haer geestigh hayr, dat in het wilde swiert,
 Oock sonder maeghden hulp, is geestigh op-gegiert.
 Het soet en aerdigh paer, vervoert in hare reden,
 Quam tot aen dese plaets allenskens aengetreden,
 En midts de jongelingh de schoone velden sagh,
 En dat men in den hof geen soeter vinden magh,
 Soo bleef hy daer geset. Hy geeft haer soete namen,
 Die uyt het innigh merg van sijn gewrichten quamen,
 Hy neemt haer in den arm, hy set haer in het groen,
 Hy druckt haer aen den mont den alder-eersten soen.
 Daer ging de bruyloft aen, de jonge lieden paren,
 En werden weder een, die een te voren waren,
 En stracks so rees 'er vreught door al het naeste wout,
 Vermidts het eerste paer een derden mensche bout.
 Wanneer een machtig vorst hem geeft in echte bandē,
 Dan rijst 'er herten-lust door al de groote landen,
 Niet een soo kleynen vleck dat niet en is verblijdt:
 Want yder pleegt vermaeck op soo gewensten tijdt:
 Geen mensch is sonder vreugt. Men laet tonelē rechtē,
 Men laet de rappe jeught met broose lançen vechten,
 Men speelt, men jockt, mē singt, mē eet in 't openbaer,
 Als of het gantsche rijk maer een gesin en waer.
 Dus gaet het hier te werck. Al wat 'er is geschapen,
 Koomt Adam hulde doen, als Eva was beslapen.
 Het Aerdriek maect een tuyl van alderhande kruyt,
 En wordt een stage bloem, ter eeren van de bruyt.
 Het water huppelt op, en toont een vrolick wesen,
 En komt aen alle kant met stralen op-geresen.
 De lucht, vol soeten reuck, omvangt het edel paer,
 En spreyt gelijck een kleet van roosen over haer.
 En onder dese vreught soo komen alle dieren,
 Het edel trouw-verbondt van haren Koning vieren;
 Is eenigh schepsel soet, of in de leden sterck,
 De lieven eere doen, dat is haer eerste werck.
 De soete nachtegael, en hondert kleyne çijsen,
 Die komen met gefang de Bruyloft eer bewijsen.
 Den uyl, die geenē glans of sonne lijden magh,
 Begeeft hem in het licht en viert den blijden dagh.
 De vogel (soo men houdt uyt Eden hergekomen)
 Is boven sijns gelijck met blijdschap in-genomen,
 En midts hy noyt en sit op boom of eenigh kruyt,
 Soo sweeft hy even-staegh ontrent de jonge bruyt.
 De kraen en haer gevolg koomt vaerdig aengevlogen,
 En heeft als met de pen een letter uyt-getogen;

Het

Het inckt dat is hy selfs, sijn hand de snelle vlucht,
 En 't boeck dat hy beschrijft dat is de blaauwe lucht.
 De Phoenix boven al met sijn vergulde veeren,
 Schoon dat hy noyt een gay sijn leven wil begeeren,
 Koomt echter in het feest; hy wil geen bed-genoot;
 Maer als hy teelen sal soo trout hy mette doot;
 Die maekt hem weder nieu, en doet hem hoger swevê,
 En doet in sijne plaets een ander vogel leven;
 Soo dat hy noyt en paert, of eenigh zaet verwerf,
 Dan als hy in den brand van soete kruyden sterf.
 De bye, hoewel in schijn de minste van de dieren,
 Koomt mede by den hoop en in de bruyloft swieren;
 Vereert de Koningin in haren nieuwen staet,
 En schenckt haer heylsaem was, en soeten honig-raet.
 Maer op dien eygen tijdt soo weten oock de visschen
 Te komen uytter zee, en haer gety te gissen,
 Dat blaau-gechildert heir, dat longeloofse volck
 Verlaet om dese feest haer grondeloofse kolck.
 De lange Nahuwal, uyt vreesse van de zanden,
 Schoon dat hy niet te dicht en nadert tot de stranden,
 Blieswater uyt het diep tot boven in de locht,
 Soo dat men aen het spel sijn vreugde kennen mocht.
 Dozene gantsch verheugt en leydt geen slimme lagen,
 Om uyt een holle schelp een oester wegh te dragen,
 Hy is op geen bedrogh of slimme trecken uyt,
 Hy buytelt in de zee ter eeren van de bruyt.

De Dolphijn vergeselt met sijns-gelijke benden;
 Gaet met een rassien loop sich tot den oever wenderi;
 Daer rijdt hy overhandt met al het gladde vee;
 En brengt tot aen het lant de blijdschap van de zee.
 En schoon al siet de Sarg geen geyten aen de stranden;
 Waer op hy, wordt geloof, in heete min te branden;
 Noch komt hy lijcke-wel geswommen aen het landt;
 En maekt een krommē sprong te midden op het zant.
 Maer boven al het vee, dat in de groene dalen;
 Of op een hoogen bergh genegen is te dwalen;
 Of in de bossen woont, en leeft van enckel kruyt;
 Dat koomt in aller haest sich toonen aen de bruyt.
 Het paert, een moedig dier, vermaert in schoone leden;
 De kemel wijt beroemt, vermidts sijn raffe schreden,
 Den grooten oliphant, een gansch vernuftigh beest;
 Die komen al gelijk getreden in de feest:
 Maer dit geweldigh rot began terstont te strijden;
 Op wiens verheven rugh Me-vrou behoort te rijden;
 Een yder van de drie vermeynt te zijn gegront,
 Dat hem na vollen eysch het voor-recht open stont:
 En t'wijl men besigh is op haer verschil te letten,
 Soo koomt de crocodil sich voor de rechters setten;
 Die seyde, in grooten ernst, en met een vollen mont,
 Dat hem de schoone kans behoort te zijn gejoint.
 Hy seyde, dat het paert, en bey sijn met-gesellen,
 Alleen maer op het droogh de voeten konnen stellen;

Maer als men aen den stroom of holle beeken koomt,
 Dat yder dan verschrikt, en voor het water schroomt:
 Dat niemandt van den hoop daer in begeert te rijden,
 Als die geen killig nat en zijn gewoon te lijden;
 Maer dat hy swimmen kan, en diepe waters meet,
 En des al niet-te-min op vaste gronden treet,
 Dat Eva, Koningin van allerhande dieren
 Die op het drooge landt en in het water swieren,
 Behoort te zijn gediend van hem, een moedigh beest,
 Dat voor geen hoogen bergh of holle beeken vreesst.
 Terwijl den vier aldus te samen streden,
 So koomt 'er uit het wout een schilt-pad aengetreden,
 En alsse voor de bruyt, en by de dieren stont,
 Ontfloot het lastbaer dier sijn tandeloofse mont.
 Nadien een jonge vrouw haer niet en dient te wagen,
 Soo moet ick onse bruyt op desen rugge dragen.
 Wat dat sich hier vertoont is maer een rauwen hoop,
 Genegen tot gewoel en tot een woesten loop.

Maer wien is niet bewust, die mijn gestalte kennen,
 Dat ick gantsch sedig ben, en noyt gewoon te rennen?
 En dat mijn kloecken rug een vlacken setel draegt,
 Of voor een jonge bruyt, of voor een teere maeght?
 Oock dat men sonder hulp kan op mijn lijf geraken,
 En dat men sonder forgh mijn rugge magh genaken?
 En schoon dat iemandt viel, dat hem het ongeval
 Geen hinder doen en kan, of na-deel geven sal?
 Wat meer? het dier besluyt uyt veelerhande reden;
 Dat soo een waerdigh pant behoort tot sijne leden.
 Maer t'wijl het voor de bruyt sich schrapen vaerdigh,
 So koomt 'er onversiens een egel uyt het velt, (stelt;
 Een egel vol getast met allerhande vruchten,
 Soo dat het tanger beest daer onder scheen te suchten.
 Het dier had (na het scheen) gewentelt in het gras,
 Ter plaetse daer het vond het schonste boomgewas.
 Men sagh op yder pin een peer of appel steeken,
 En kersten tusschen bey, en al op nette reeken,

Daer quam het aen getorft, als met een volle kraem,
 Aen yder die het liet ten hooghften aengenaem,
 En t'wijl Me-vrouwe let wat dat 'er sal geschieden,
 Soo koomt het aerdig dier aen haer de fruyten bieden,
 Het seydt in sijne tael, die Eva wel verftont,
 Hoe dat het vruchten draegt ten goede van de mont;
 Het seyde, dat het kan een dorftigh herte laven
 Wanneerse met het heir sal op den velde draven,
 Of rusten in het wout, en tot een kort besluyt,
 Het stelt hem als een troster eeren van de Bruyt.
 Als Adam had bemerckt de gunste van de dieren,
 En hoe die zijn geneyght om sijn gemael te vieren,
 Soo toont hy met de stem, en door een soet gelaet,
 Dat al haer noest bedrijf hem wel te sinne staet.
 Al wie sich hier vertoont en koomt onseer bewijfen,
 Die moet ik (seyt de Man) met vollen monde prijfen:
 Volhert in uwen dienst, gelijk ghy nu begint,
 Ghy sult van mijne Bruyt ten hooghsten zijn bemint;
 Maer twist niet onder een wie haer behoort te dragen,
 Ick wil dat ons beleydt geen dieren sal beklagen;
 Men sal hier gaen te werck, gelijk de reden eyft,
 Na dat men haestigh is, of na men verre reyft.
 Een kemel is bequaem door dorr' en lange wegen;
 Een grooten oliphant om eer te mogen plegen,
 Een paert om ras te gaen, een groene crocodijl
 Om met een jonge vrouw te speelen in den Nijl;
 Een trage schilt-padstret sal Eva dan behagen
 Als sy een teere vrucht sal in de leden dragen.
 Den egel dient met fruyt dan uyt te zijn geruft,
 Wanneer een swanger wijf tot snoepen is beluft.
 Ick sal na rechten eyfch de saken onderscheyden,
 En, na het dienstigh is, tot onsen dienst bereyden:
 En schoon dat iemandt blijft, of dat hy mede gaet,
 Weet dat het ons behaeght en wel te sinne staet.
 Daer is de twist gestilt, een yder wel te vreden,
 Een yder is verblijdt, en dat in volle leden,
 En yder maeckt hem op, en wentelt in het kruyt,
 Of doet een hupfen sprong ter eeren van de Bruyt.
 Siet wat een gulden tijdt, en wat een vrolick leven
 Isaen het echte volck, en al het vee gegeven.
 De mensch is sonder ergh, de beesten sonder gal:
 't Is vrede, soete rust, en vriendtschap over-al.
 Men sagh een gragen wolf te midden in de schapen,
 Men sagh het teere lam ontrent een ryger slapen,
 Den bonfinck by den haen, de gansen by de vos,
 De beir ontrent het kalf, de leeuwen by den os.
 Daer quam geen raffe valck den reyger achter-halen,
 En op een teere duyf en quam geen havick dalen,
 Geen slang of schorpioen, die gif of swadder schoot;
 Soo dat het gantsche wout een vaste rust genoot.
 De vrede streckt haer uyt tot in de woeste baren,
 Soo dat oock sonder twist de snelle vissen paren.
 De snoeck en sijns gelijk en at sijn minder niet,
 Soo dat men over-al geluck en liefde siet.
 Daer wordt niet op het landt of in de zee gevonden,
 Of 't is met soete min te samen in-gebonden,
 Te samen eens gesint. Als God is met den mensch,
 Dan vint men over-al een vollen herten-wensch.
 Maer boven alle ding het Een-drie-vuldigh Wesen
 Heeft aen het echte volck de meeste gunst bewesen;
 Een onbegrepen licht omving het edel paer,
 En quam met enckel heyl gelegen over haer.
 De geesten, Godes heir, aen wien het is gegeven
 Vooreeuwigh by den Heer en sijnen thron te sweven,
 Die singen overluyt een vrolick bruyloft-liedt,
 Waer uyt een reyn gemoedt sijn meeste lust geniet.

Lofzy den hooghsten God, den Schepper aller dingen,
 Laet onse heyligh liedt tot sijner eeren singen,
 Laet al wat tot gesang of dichten is bequaem
 Tot aen des Hemels thron verheffen sijnen naem,
 Laet al wat adem blaest sijn groote daden prijfen,
 Laet al wat wesen heeft hem eere gaen bewijfen,
 Laet al wat heden is, of namaels wesen sal,
 Sijn onbegrepen macht gaen roemen over-al.
 Lofzy den hooghsten God, en heyl de nieuwe mensche,
 Die wy voor alle tijdt geluck en segen wenschen,
 Lofzy den hooghsten God, die aen de werelt jont
 Een wonderbaer geschenck, het edel trou-verbont,
 Een haven voor de jeught, de keest van alle saken,
 Bequaem om al het landt wel haest bewoont te maken.
 Lofzy den hooghsten God, ja lof, en eeuwig lof,
 En siet! dit bly gesang verheught den gansen hof,
 Verheught het edel paer tot in haer diepste gronden,
 Vermidts sy Godes heyl in al den handel vonden.
 Sie daer het blijdtste feest, dat in het aertsche dal
 Voor desen is geweest, of immer wesen sal.
 O God! ô hooghste goet! ô Vader aller volcken:
 Hoe groot is uwen naem! hoe boven alle wolcken!
 Hoe vreemt is u bedrijf! hoe wonder u beleydt!
 Hoe wijt aen alle kant op aerden uyt-gebreydt!
 Du bist de ware born van alle goede saken,
 Ghy kont alleen de mensch in als geluckigh maken,
 Du bist in wien de ziel met al de leden rust,
 Want t' uwer rechterhandt daer is de ware lust.
 Wat is doch van den mensch dat gy sijns wilt gedenke,
 En door u milde gunst soo wonder hoog beschencken?
 Wat is doch in der daet, wat is een menschen kint,
 Dat ghy soo grooten heyl aen hem alleen verbint?
 Ghy hebt sijn hooft gekroont en heerlik willen maken,
 Soo dat hy schier in eer de geesten koomt te naken,
 De geesten hoogh begaeft, en uytter-maten schoon,
 Die met een eeuwich heir omringen uwen thron.
 Ghy set hem tot een vorst van uwer handen wercken,
 Om met een stil gemoedt u wondren aen te mercken,
 Ghy hebt het vee gestelt in sijn geduchte macht,
 Soo dat 'et altemael op sijn bevelen wacht.
 Ghy hebt hem toe-gestaen 't gesagh van alle dieren,
 Die swimmen in de zee, of om den Hemel swieren,
 In 't korte, wat 'er blaest, of geen en adem heeft,
 En wat 'er op het landt of in het water leeft.
 Gy schenkt hem boven dat (ten eynd' hy mogte teele,
 En niet in droeve sucht sijn jeught alleen verqueelen)
 Een soet, een aerdig beelt, een wel-gemaecte vrouw,
 Aen hem, door uwe gunst, versegelt in de trouw.
 O goet en soet verbondt, tot onsen troost gevonden,
 Eer God was van den mensch geweken door de sondē,
 Eer datter iemant wist van druck en ongeval!
 Uw gront die is geleydt in Edens lustigh dal,
 In Edens schoon Priël. Ghy doet de tochten rusten,
 Ghy breydelt aen het vleys sijn ongetoomde lusten;
 Ghy spot als mette doot, en geeft ons wettigh faet,
 Daer op dit wonder Al op vaste gronden staet.
 Ghy doet met u behulp het soete soeter schijnen,
 Ghy doet in onsen geest het bitter haest verdwijnen,
 En, dat vry hooger gaet, ghy beelt ons krachtigh uyt
 Des Heeren reyn verbondt met sijn beminde Bruyt.
 O God! ô hooghste goet! ô Vader aller volcken!
 Hoe groot is uwen naem! hoe boven alle wolcken!
 Hoe vreemt is u bedrijf! hoe wonder u beleyt!
 Uw lofzy hoogh geroemt tot in der eeuwigheyt.

S O P H R O N I S C U S .

Gedenck-waerdigh is dit houwelijk, waerde Philogame, enick achte het te zijn een grondt-steen aller houwelicken: en nadien ghy voorhebbens zijt voor eerst te letten op de eygenschap van een goet houwelijk, soo en weet ick geen en beteren raedt te geven, alsten dien eynde u selven voor oogen te stellen even dit houwelijk van de eerste voorouders. De leerlingen in de scholen wert gemeenlick een voorschrift gegeven om te leeren schryven, de schutter een wit om na te schieten, den ambachts-man een patroon om na te wercken, en dese alle van den besten slag, om tot goede aenleydinge te dienen, elck in sijn gelegentheyte. En my dunckt dat voor u en uws gelijcke geen beter voorschrift, wit, patroon, jae spiegel en kan werden voorgestelt als 't houwelijk nu alreede aen-geroert.

PHIL. Ick bidde u hier in wat omstandelicker te gaen, waerde Sophronisce, op dat ick recht begripen magh 't gene ghy in 't gemeen nu hebt beginnen te seggen.

SOPH. Ick wil gaerne mijn aenmerckingen daer toe beleyden, dat de selve aen u by alle gelegentheydt dienstigh mochten wesen. En voor eerst soomeyn ick dat de Schrijver wel heeft gedaen, dat hy de eerste plaetse van dit werck heeft vergunt aen het houwelijk van de eerste voorouders Adam en Eva, niet alleenlick vermits het selve het eerste houwelijk is, en mitdsdien de oudste brieven voor alle houwelicken heeft, maer infonderheydt vermits Godt selfs, een oorspronck alles goedts, als met eyger handt, dese t'samen-voeginge heeft uyt-gewracht; oock mede om andere redenen, die naerder uyt de saecke selfs zijn af te nemen.

PHIL. Wel aen, tot de saecke soo 't u belieft.

SOPH. Een wijs Prince heeft eens geseyd, dat schoon de wijsheydt van alle wyse in een forneys by den anderen gesmolten en onder een gemengelt ware, dat efter de selve niet genoeghaem en soude wesen, om een volkomen goet houwelijk behoorlick uyt te wercken.

PHIL. Wel, wat is dat geseyd, Sophronisce? Heeft een goet houwelijk soo veel in, soo zijnder weynigh te vinden.

SOPH. Het bescheydt van dese reden bekenne ick noyt recht begrepen te hebben, voor en al-er ick het ooge begon te slaen op dit eygen houwelijk van de voorfz. eerste voorouders; en ick bekenne dat ick noyt een volkomen goet houwelijk en hebbe konnen uyt-vinden, als even dit tegenwoordige; en derf seggen, dat het selve is geweest so volkomen goet, dat niet alleenlick alle de wijsheyte van alle Wijse tegenwoordelick op aerden levende, maer dat alle het vernuft van alle de Wyse die geweest zijn van den aenbeginne af, en wesen fullen ten uyt-eynde der werelt toe, geenins foodanigen werck machigh en zijn uyt te brengen.

PHIL. Wel, dat alsoo waerachtigh zijnde, soo sal ons dit eerste houwelijk konnen dienen (als ghy alreede geseyd hebt) voor een volmaect voorschrift, ja tot een toetssteen, om alle andere houwelicken daer aen te proeven, en dien volgende soo komt het selve op mijne tegenwoordige gelegentheydt seer wel te passe, om daer mede mijn voordeel te doen. Maer gaet vorder, en opent my de oogen, dat ick naerder en klaerder hier in sien mach.

I. SOPH. Wel laet ons het voorfz. houwelijk wat naerder ontleden, en alsoo bemerken hoe het selve eygentlick in sijn gestalte is geweest. *Godt schiep den mensche (seydt Moyses) hem tot een beeldt, tot een beeldt Gods schiep hy hem, en hy schiepse een man en een wijf.* Merckt op de woorden, uyt de welke voor eerst is af te nemen, dat Adam en Eva beyde zyn geweest uyt-nemende schepsels, hebbende in lichaem en ziele al wat in man en vrouwe wert vereyscht; als beyde, ten tyde van het aengaan van haer houwelijk, zijnde jong, gesont, houbaer, schoon, vruchtbaer, edel, rijk, verstandigh, en, dat het beste van allen is, goet, hebbende beyde haer genegenheden noch in haer geheel, sonder by eenige vorige liefde aen-geritst, veel min vervoert ofte wech-geruckt geweest te zijn, en mitdsdien met suyvere en onbesmette sinnen sich onderlinge lievende, en gelieft werdende, in aert malkanderen op het naefste gelijkende, als uyt eene en de selve stoffe bestaende, en daer en boven regel-recht, en sonder om-wegen, door Godt selfs (de sprinckader van alle vermaeckelickheydt) in echte te samen gevoeght in den Lust-hove Eden; en dat voor den val. Nu bidde ick u of 'er noch wel een foodanigh paer volcks by iemandt is aen te wyfen; voor my, ick meyne dat neen. Want nadien het houwelijk (als voren geseyd was) is een wettige t'samen-voeginge van man en wijf, mede-brenghende een onverscheyden gemeenschap van een gesellig leven, soo en kan aen de volmaektheydt van het voorfz. houwelijk geenins getwijfelt werden. Want het zy dat men wil in-sien de perfoonen, die te samen gevoeght zijn, ofte den genen diese gevoegt heeft, ofte de maniere op de welke de voorfz. t'samen-voeginge is geschiedt, ofte de plaetse daer de selve is in 't werck gestelt, ofte den tijdt, op den welken sulcks is gebeurt, met alle de vordere omstandigheden daer toe dienende, soo en lijdt het geen tegenspreken, of het voorfz. houwelijk is in sijn gansche leden geheellick volmaect, en daer over ben ick genootsaect op dese gelegentheyte uyt te roepen: *Heere der Heeren, onbegrijpelicke Godt, onse gedachten en zijn niet als uwe gedachten, en onse wegen en zijn niet als uwe wegen; maer soo veel den Hemel hooger is als de aerde, so zijn oock uwe wegen hooger als onse wegen, en uwe gedachten hooger als onse gedachten.* Esai. lv. 8.

PHIL. De lof, die ghy dese eerste echteluyden, en by gevolge haer houwelijk toeschrijft, is uyt-nemende groot, waerde Sophronisce; maer om hier in vast te gaen, soo wilde ick wel van u wat gronden hooren, waer op ghy alle de stucken van dit groot gebouw vast meynt te setten. Ghy stelt, als op een ry, negen uyt-nemende eygenscapen in de eerste luyden, op de welke ick wel wat bescheyts uyt Godes woort soude willen hooren, (soo het niet moeyelick en viel) om te sien waer uyt ghy alle

dese saecken voortbrenghet. Want om dit houwelijk als een spiegel en voorschrift van alle houwelicken voor te stellen, soo dient men voor al vast te gaen, en ten dient vry op geen waen aen te komen.

SOPH. Dit en is niet buyten reden van u aen-geroert, goede Philogame, enick wil u des naerder vernoeegen geven, eer wy voortvaren. Ick hebbe geseyd, dat beyde de voorfz. eerst-gehoute zijn geweest jong, gesont, houbaer, schoon, vruchtbaer, edel, rijk, &c. en 't selve (boven verscheyde redenen, hier te lang om verhaelen) beweere ick daer uyt, dat de Heere onse Godt, ten tyde van haere t'samen-voeginge, tot de selve heeft gesproken: *Zijt vruchtbaer, vermeert u, en vervult de aerde.* Nu segh ick, dat die sich hadden te vermeerderen en de aerde te vervullen, moesten nootlick eerst jong, en dan oock vruchtbaer, gesont, en houbaer wesen, ofte moesten foodanige dadelick werden, uyt kracht van het Goddelick woordt tot hen gesproken. Oock soo is de gesontheyt en kloecke gestalte van Adam daer uyt af te nemen, dat sijn leven tot negen hondert en dertigh jaren is uyt-gestreckt, (*Genef. v. 5.*) Wat de schoonheyte belangt, wie sal willen loochenen de schoonheydt van de eerste maekfels, die de alder schoonste met eyger handt heeft uyt-gewracht? en hoe konnen dese on-edel genoemt werden, die Godt tot een Vader hebben gehadt, en na des selfs beelt geschapen zijn? en hoe en fullen die niet rijk geseydt werden, die den geschen aerdt-bodem, voor onroerent goet, in eygendom besaten? die al wat 'er in leefde tot haer knechten, en al wat 'er in wiest tot haer renten en jaerlickse in-komen van Gode gegeven was? Hoe en sal niet verstandigh geheeten werden, die alle gedierten een eygen naem, nae haer innerlick eygenschapen, wist te geven? (*Genef. ii. 20.*) En wat de goetheydt belangt, die en kan van gelijcke niet geloocht werden, dewyle terstont na des selfs scheppinge geseyd wert, *dat Godt arnsagh wat hy geschapen hadde, en dat alles seer goet was.* *Genef. i. 31.*

PHIL. Ick sie kortelick de bevestinge van 't gene ghy op de gelegentheyte van 't eerste houwelijk hebt voorgestelt, en woude van eenige sake wel wat naerder met u handelen. Maer de selve niet eygentlick wesen de het wit ons tegenwoordelick tot een oogh-merck voorgestelt, soo wil ick 'er van scheyden, en tot ons voor-nemen beginnen den gront te leggen. Ick vrage dan (met u verlot) voor eerst drie verscheyde vragen, alle menschen rakende.

Eerstelick, of het dienstig is te trouwen?

Ten tweeden, of het beter is getrouwt, ofte ongetrouwt te wesen?

Ten derden, of oock de kerckelicke perfoonen behooren te trouwen?

2. SOPH. Aengaende dese drie vragen (sonder lange om-wegen) soo segge ick, dattet beter is te trouwen als ongetrouwt te wesen, en dat onverscheydelick voor alle soorten van menschen, en daer mede alleen meyne ick alle de drie vragen beantwoort te wesen.

PHIL. Maer tot de redenen.

SOPH. Voor redenen segh ick, ten eersten, dat het houwelijk van Godt is in-gestelt voor den val, (*Genef. i. 28. 1 Corinb. vii. 2. Heb. viii. 4.*) en ten tyde als de voorouders noch waren in den staet van onnooselheyt; *ten u niet goet (seydt de Heere) dat de mensch alleene zy.* *3. Wast en vernemighoudigh;* daer de staet om ongetrouwt te blijven, in tegendeel by Gode nergens de menschen is bevolen. Ten tweeden, dat de staet des houwelicks van Gode, van Gdts Sone, van de Apostelen, sonder onderscheyt en in 't gemeen, goet wort verklaert, (*Genef. ii. 18. Job. ii. 2. 1 Cor. ix. 5.*) de staet ongetrouwt te leven niet alsoo.

Ten derden, dat het houwelijk in wesen houd alle staten van de werelt, en alle soorten van menschen, (*1 Corinb. vii. 9.*) daer niet getrouwt te zijn recht het tegendeel is doende.

Ten vierden, dat het houwelijk is een behulp-middel tegens alle onbehoorlick lusten (*1 Corinb. vii. 2.*) daer niet getrouwt te zijn in tegendeel is een aenritsing tot alle de selve.

Ten vijften, dat het trouwen alle menschen by Godt wert toe-gestaen, ja geboden (*Genef. ii. 18.*) uytgefondert alleen den genen die de gave van onthouding hebben, daer het tegendeel, te weten niet te trouwen, nergens en werdt geboden.

Ten seften, dat de menschen uytter aert zijn genegen tot geselligheyt, in voegen dat niet getrouwt te zijn is strydigh even tegens de nature selfs, en dat op vaste redenen, also 't houwelijk is als een queeckerye van Gods kercke, en van den burgerlicken Staet, en mitdsdien een rechte gront-steen van de gemeenschap der menschen.

Ten leften, dat in Godes woordt den houwelicken staet te verbieden klaerlick wordt geseyd te wesen een leere der duyvelen, *1 Tim. iv. vers. 1, 2, 3.*

4. Wat de kerckelicke perfoonen aengaet, die zijn onder de voorfz. redenen, als algemeen zijnde, buyten twyfel al mede begrepen; en d'exempelen van de Patriarchen, Propheten, Priesters, en Apostelen bevestigen het selve, alsoo veel van de selve gehouwt zijn geweest. En boven allen desen soo dunckt my ter eeren en meerder luyfter van den houwelicken-staet sonderlinge te doen, dat Godt almachtigh, de eerste persoon in de Godheyt, voor den alder-aengenaemste en hem bevallighen naem (waer mede hy van de menschen kinderen wil begroet en aengebeden werden) hem selven de benaminge van *Vader* heeft gegeven. *Als ghy bidden wilt*, seydt de Heere Christus, *so seght dan: Onse Vader, &c.* Welcken naem *Vader* niemandt onder ons voeren en kan, als door middel van 't houwelijk: want kinderen buyten echte geboren, worden verstaen sonder vader te wesen, na onse rechten. Noch vorder, dat de tweede persoon in het selve Goddelick wesen, even de Sone Gods den houwelicken-staet in foodanige achinge heeft gehadt, dat hy den selven met sijn eerste wonder-werck heeft verwaerdicht te vereeren, als de bruyloft in Cana Galilee met wijn, uyt water gemaect, op een bysondere wijze hebbende verlusticht. Dat eyntelick de derde persoon in de Godheyt, te weten, de Heylige Geest (met eerbiedinge zy het gesproken) den persoon als *Vader* heeft aengenomen in het bevruchten van

van de maget Maria; *de Heylige Geest sal over u komen*, seyde de Engel tot deselve.

PHIL. Ick bekenne dat dese uwe redenen reuck en smaek hebben, en van gewichte zijn; maer dien onvermindert, soo worden hier al veel redenen en Schriftuur-plaetsen tegen in-gebracht, daer op, Sophronisçe, wilde ick wel wat naerder berichts hebben.

SOPH. Alle de selve, en yder van dien, zijn wel uyt den wege te leggen, lieve Philogame, soo wanneer men die maer recht in en siet.

PHIL. Wel aen, wat is 't dat ghy te seggen hebt tegens de plaetse *Pauls*, 1 *Corint.* vii. 1, *Een vrouwe niet te raken is goet*, seyde de Apostel. Is 't goet een vrouwe niet te raken, waerde man, soo is dan het raken nootdadelick quaet. Want tegen goet en is geen tegenstellinge als quaet, gelijk sulcks kennelick is.

SOPH. Wel aen, hoort mijn tegen-bericht, waerde Philogame. Ick segge eerstelick den sin van den Apostel in die plaetse te wesen, dat 't goet is een vrouwe niet te raken, vermits verscheyde moeyelikheden die gehoude perfoonen onderhevigh zijn. Ten tweeden, dat 't goet is een vrouwe niet te raacken voor iemandt die de gaven van onthoudinge heeft. Ten derden, dat 't goet is haer niet te raken ten tijden van oorloge en vervolginge: Maer even-wel is het trouwen niet uyt en sluyt het goet van eerbaerheyt ofte wettigheyt, maer alleen van nuttigheyt en gemak in beswaerlike tijden. Siet, op dien, of diergelijcken voet zijn te wederleggen d'andere plaetsen, die tegen het houwelick werden ingebracht, en, voor den maegdelicken staet, by den selven Apostel werden aengeroert, die ick, om kortheyts wille, hier sal voorbygaen, dewijle de selve, uyt het gene by my alreede geseit is, wel licht zijn te weder-leggen.

PHIL. Wel aen dan, tot wat anders. Ick vrage vorder, wat ick en een yder in 't houwelick van Adam hebben na te volgen. Salder oock iemant, op des selfs exempel, al slapende een vrouwe vermogen te verwachten, en het stuck daer mede door laten staen?

S. SOPH. Ick antwoorde: dat neen, en dat Adam hier over niet anders en dede, dat en moet niemant vreemt vinden, dewijle als doen, noch geen vrou-mensch in wesen zijnde, hy, om die te bekomen, niet doen en konde; oock dat hy doen ter tijdt, in den Lust-hof wesende, hem alles uyt enckel seggen en sonder arbeydt toe-quam; sulcks dat hy hier in by ons niet en is na te volgen, maer wel in een ander deel, dat hy sijn bed-genoot van Gode ontfangen hebbende, de selve noemde en hielt voor vlees van sijnen vleesche, en been van sijnen beene, dat is, voor sijn eygen selfs, en sijn tweede ziele.

PHIL. Ick sie dat die aen-merckinge in de woorden van dien text ligt, en wil oock de selve voor goet aen-nemen, maer dewijle ghy seght dat Adam sijn partuur uyt Godes handt ontfing, (gelijck de waarheyt is) soo vraegh ick, by die gelegentheydt, of het een goet middel is om tot een bequaem houwelick te geraken, dat iemant voor-neemt God te bidden, ten eynde hem op sijnen wegh een goet partuur te gemoet mochte werden gelonden, met opset, dan de gene die hem eerst sal tegenkomen tot sijn wettigh deel te verkiesen, in allen schijn als of de selve hem van Gode regel-recht ware toe-geschick, en in de handt gegeven.

SOPH. Ick segge, na mijn gevoelen, dat sulcks geheel vol gewaers, en gansch sorgelick is. Want of al schoon Godt met ernst te bidden om een goet partuur geheel dienstigh, jae noodigh is, soo en is daerom niet geseit dat het gebedt strecken moet, om, door een bysondere en ongewoonelicke maniere van doen, een partuur te bekomen, en dan als een wonderteycken van den Hemel hier over te verwachten: maer veel eer is 't goet door behoorlike en wettige middelen daer toe te trachten, als te weten, goede acht te doen nemen op de verkiefsinge van den perfoon, en hare gansche gelegentheydt. En sekerlick de gene die in haer houwelicksche betrachtinge oyt anders hebben gegaen, hebben haer ten besten daer by niet bevonden.

PHIL. Ghy maect my hier in-dachtigh het gene dat *Petrus Kesselerus*, een geleert man van Basyl, voor desen hier op is wedervaren. De selve hebbende soo gedaen (als ghy nu seght) is gansch qualick daer mede gevaren. Want, gebeden hebbende dat God, hem ten goede, een vrouwe wilde bescheyden, en hem voor laten komen in het eerste vrouw-mensch dat hem soude ontmoeten, met op-set en belofte de selve te sullen aennemen voor sijn echte deel, wie die oock mochte wesen, en daer op uyt-gegaen zijnde na St. Pieters kercke te Basyl, is hem op het kerck-hof ontmoet een seker vrou-mensch, hem om een aelmoesse biddende, en hy sich verbonden achtende, uyt sijn gedaen belofte, haer tot een wijf te moeten nemen, soo sy des willigh mochte wesen, heeft ten selven tijde bestaan haer daer toe te versoeken, en dadelick sijn verfoeck verkregen hebbende, is met de selve in de trouwe bevestigd. Maer 't is qualick te leggen, hoe ongalick hy van 't vrou-mensch naderhandt is bejegend geweest, vermits hy al den tijdt sijns houwelicks, gelijk van hem getuyght wert, jammerlick van de selve is geplaeght, en over den heeckel gehaelt geweest.

SOPH. Dit plag veeltijts soo te geschieden, gelijk Salomon wel heeft bemerckt, dat niet tot iet komende, door moedigheyt en nortsheyt, alle mans verdriet wert.

Maer, of hier iemant seyde, dat *Kesselerus* immers van God verhoort is geweest in dit sijn gebedt, en dat de oeffeninge van dit moeylick en onvriendelick wijf hem dienstigh en saligh is geweest, of om sijn gedult te oeffenen, ofte om andere redenen Godt bekent, gelijk het klaer is dat God de zijne altijdt verhoort, indien niet naer haren wille, immers haer ten besten. Want den godsaligen doch alle dingen ten goeden eynde moeten gedyen, *Rom.* viii. 27.

PHIL. Wel, dat wil ick in sijn waerde laten staen, en het is voorwaer een goede bedenckinge. Doch (beliefde het God) ick wenste dat mijn gebed op een andere wijze verhoort mochte werden. Maer, onse *Kesselerus* nu daer latende, antwoort my op mijn voorgestelde vrage, soo het u belieft:

SOPH. Ick meyne dat men by het gebedt op dese gelegentheydt de gewoonelicke en behoorlike middelen behoort te voegen, en geen wonder-wercken sich en dient in te beelden, ofte van Gode in dien deele te verwachten.

PHIL. Maer seght my, Sophronisçe, wort 'er niet in Gods woort klaerlick geseit, dat die geloof alle dingen mogelijk zijn? wel, als dan iemant vastelick geloof, na sijn gedaen gebedt, dat hem God een goet partuur sal toe-lenden, sal hem dat niet gewerden, dewijle het geloove oock bergen te mogh verfetten wert toe-geschreven? (*Marc.* ix. 23.) Hier wat berichts op, waerde man, of anders soo mochte ick lichtelick tegen u gevoelen een besluyt maken.

SOPH. Niet te haest, jongeling, ick wil u wat lichts hier toe-brengen, en tot dien eynde soo dient hier gelet, dat de mensche niet meer en karl geloven als hy belofte en heeft van God, (*Galat.* iii. 14.) ofte als hy woort Gods en heeft, (*Rom.* xiv. 32.) Daerom als iemant sich sekerlick inbeeldt, dat, hy seggende tot een bergh: *Wet op-gebeven en werp u in de Zee*, (*Marc.* xi. 23.) sulcks geschieden sal, soo en sal evenwel daer niet van gewor-den. Want hy en heeft daer toe geen belofte, geen Gods woort, maer alleen een bloote inbeeldinge, dat hy sulcks sal kunnen doen. Veel zijnder gevonden geweest die op dese spreucke sich hebben onderwonden groote dingen ter handt te nemen, denckende sy hadden het geloove om het te doen, en het soude soo geschieden als sy meynden; maer en hebben efter ter werelt niet uytgerecht, als dat sy hen selven en haer doen ten spotte hebben gemaect voor alle de werelt.

PHIL. Is 't dan beter God wel ernstelick te bidden om een goet partuur, doch op dat gebedt geen wonderwerck te verwachten; maer, dien onvermindert, behoorlike, wettige en gewoonlike middelen in 't werk te stellen?

SOPH. Dat is mijn gevoelen, Philogame. Want Gods seggen en sluyt niet uyt de behoorlike middelen, maer wil in 't gemeen oock der menschen hant hebben, (*1 *Cor.* xxvii. 31.*) Schijn van Gods dienst en moet hier niet te verre getogen werden tot uyt-sluytinge van de middelen. 6. My is van een geloof-waerdigh en geleert man verhaelt, dat *D. Vrsinus*, predikende tot den volcke, sagh een vrouw-mensch, met seer grooten aandacht, (so hy meynde) op hem geduerighlick het ooge hebben, en als aen sijnen mont hangen, daer uyt de goede man besloot een grooten yver tot de godsaligheyt in de selve te mogen wesen, immers sijn reden en predicatie haer wel te bevallen, en kreegh daer over soo grooten behagen in de selve, dat hy, sonder vorder ondersoeck, het vrouw-mensch ten houwelick vereyschte, en oock bequam; doch was 'er mede gansch jammerlick aen vast, even als *Kesselerus*, gelijk die hem gekent hebben met veel omstandigheden weten te verhalen; gelijk oock duydelick is af te nemen uyt sekeren brief van *D. Vrsinus*, in den jare 1575, geschreven aen *D. Martinus Lydius*, die my dese voorlede dagen is ter hant gedaen door *Jacobus Lydius*, een geleert en uytmuntende jongman onser eeuwe, wiens grootvader was de voorz. *Martinus Lydius*, daer uyt de onlust van *D. Vrsinus* tot het houwelick, met alle den gevolge van dien, als met handen is te tasten. Voor besluyt, soete jongeling, houwelicken duren lange, en dienen soo ter loops, en op een schielicken inval (schoon die al een deeksel van godsaligheyt schijnt te hebben) niet aengegaen. Gout sonder toetsteen, en man of vrouwe, sonder behoorlick ondersoeck, in echte aen te nemen, en is noyt wijsheyt geweest.

PHIL. Ick hebbe nu redenen en exempelen genoeg hier op verstaen, geleerden Sophronisçe, die ick beyde danckelick wil aennemen. Maer dewijle ghy het houwelick van Adam so hoogelick hier voren hebt verheven, en als een baken om nae te seylen voorgestelt, seght my, wat ghy vorder tot na-volginge hier uyt meynt getogen te mogen werden.

SOPH. Wel, Philogame, al is 't soo, dat wy alreede al wat veel op dese geschiedenisse hebben aen-gemerckt, so wil ick noch al wat hier uyt trecken. Ick bemercke dat, aler Adam door God de vrouwe ter hant is gedaen, hy alle den aert-bodem, en de gedierten daer op levende, alrede in eygendom hadde ontfangen, en tot een teecken van dien, aen alle de selve eygen namen, op haeren innerlicken aert passende, hadde gegeven; en dus zijnde in 't volkomen besit gestelt, heeft doen-mael eerst sijne Eva bekomen. Hier uyt meyne ick afgenomen te kunnen werden, dat voor het aen-gaen van 't houwelick, onder andere, mede behoort gelet te werden op dingen die tot de huys-houdinge van noode zijn. De griecckse Poet *Hesiodus* oordeelt tot dien eynde, dat iemant, die sich ten houwelick wil begeven, behoort al-vorens versien te zijn van een huys, en een ploeg-os, dat is, van noodige middelen daer de keucken af rookt, op dat daer mede vrou en kinderen, met haer vorder gesin, onderhouden mach werden, en (mijns oordeels) doense niet wijselick, die sich tot een vrouwe begeven, eerste bequame middelen tot onderhoud van deselve aen de hant hebben.

PHIL. Hoe! soud ghy dat soo verre verstaen te trecken?

SOPH. En waerom niet soo, Philogame? Na mijn gevoelen en dient dese lesse geensins vergeten. 't Is een quaet begin van een goet houwelick, dat een onervaren jongeling, die in de werelt siet als in een hollen pot, een soete jonge deerne uyt haer ouders huys sal komen locken, sonder te weten waer mede aen haer in dien nieuwen staet redelick vernoe-gen, en goet onthael te doen hebben. Gewisselick, de faute van sulcks moet nootelick in die teere gemoederen een grooten in-druck geven, en kan voor al geen bequaem en goet houwelick maken.

PHIL. Hoe, Sophronisçe, soud ghy verstaen dat niemant behoort te trouwen, of hy moeft al voren gelt en goets genoeg hebben om een huysgesin te kunnen onderhouden? Dat soude aen veel menschen al wat selsaem in de ooren klincken.

SOPH. Neen, jongeling, dat en is de meyninge niet, maer ick spreke van bequame middelen te hebben tot de huys-houdinge, dat is, ofte in wesentlick goet, dat men besit en gebruycken magh, of dat men het selve hebbe in vernuft, konste, handel, staet, ambacht, of diergelijke, sulcks dat men daer van gevoelen en genut hebben kan.

8. PHIL. Maer nadien den mensche van God is op-geleyt, dat hy in het sweet sijns aenichts sijn broot moet eten, is dat te verstaen, dat een yder met sijn handen moet wercken en lichamelick arbeyt doen tot sijn onderhoudt?

SOPH. Ik weet dat de woorden, na den val tot Adam gesproken, by sommige in dien sin worden geduyt, maer sonder gront, mijns oordeels. Want God in voegen als voren tot Adam sprekende, en dede sulcks niet als hem een wet gevende, en om Adam daer toe te verbinden, maer als een rechter, om de sonden te straffen; anders indien hier uyt een regel gemaect souden moeten werden, als sommighe schijnen te willen doen, soo soude ook uit den voorz. text komen te volgen, dat alle menschen den lantbou souden moeten ter hant nemen, sonder andre ambachten te mogen doen. De voorz. woorden zijn dan te verstaen, dat, om der sonden wille, de mensche voortaan een swaer en bekommerlik leven sal moeten leyden.

9. PHIL. Maer segh my doch, wat beter is tot de soetigheyt van 't houwelick, dat iemandt door sijn geldt en goedt, dat hy ten houwelicke inbrengt, of krijgt, vrouwe en gesin onderhoudt; ofte dat hy sulcks door kunste, verstant, ofte andere hanteringe te wege brengt?

SOPH. Om op uw vrage te antwoorden, soo die wert voor-gefelt, soo meyne ick, dat 'et soeter is en gemakkeliker voor de gehoude, uyt eygen gewin sich te generen, als met goet, door ouders of andere ten houwelicke gegeven:

Mans gewin

Brengt vrientſchap in;

Seydt het spreek-woort, en 't is niet te seggen hoe wel het komt dat een man door sijn vernuf ofte kunste eenigh gewin doet, en dan het selve heugelicken, en met dancksegginge tot God, komt leggen in den schoot van sijn beminde, om by haer, ten goede van de gemeene sake, gebruyckt te werden. Dit meyne ick al vry een ander aert te hebben, dan of men iet van renten, pachten of ander goet, van de ouders her-gekomen, geraekt te ontfangen. 't Is mede blijckelick, dat een vrouwe werdende wel en loffelick onderhouden door het verstant, kunst, ofte arbeyt van haren man, haer aen den selven nader sal verbonden houden, als de gene die van het in-komen haerder gemeene goederen is levende. Leert niet de ervarentheyt, dat het fruyt van een boom, die men selfs heeft geplant ofte geint, dat het wilt dat men selfs heeft gejaegt, dat een visch die men selfs heeft gevangen, of ier dat men selfs heeft besuert, ongelijck beter smaect, als daer men gemakkelick aen komt? Ik meyne ja, en daerom soude ick van ander gevoelen wesen, als de Poët *Marialis* in desen deele schijnt te wesen, dewijle hy onder de dingen die een gelukkig leven maken (so hy meynt) stelt het goet dat ge-erft, en niet dat met eygen vlijt verkregen is. Ten zy sake dat de Poët meynde te spreekken van winste die gedaen wert met sweet, ofte beswaerlicken arbeyt; en noch soude het al te twijffelen zijn, of hy heel wel voor heeft. Het gedenckt my dat als ick eerst gehouwt was, en met mijn beroepiet gewonnen hadde, hoe gemakkelick het viel sulcks mijn soete huys-duyve in den schoot te storten, en tot haren beleyde te laten, en hoe danckelick en smaekelick sy het selve aen-nam. Ik liet my ook voorstaen veel meerder heer en meester te wesen van foodanigh mijn eygen gewin, als van ouders erfgoet, en dorst dien volgende beter daer mede doen na mijn welgevallen. Ick meyne noch daer en boven, ten aensien vande gene die slechts groote middelen te samen brengen, dat het beter is, dat een man iet ter hant neme, daer in hy sijn verstant, ofte lichaem oeffene, en dat niet alleen om de voorz. soetigheit te genieten, en sijn partuur deste meer aen hem te verbinden, maer boven-al om hem eerlik beſich te houden, naer het exempel Adams, aen de welke schoon God de Heer een vol vergenoegen wilde geven in den lust-hove, efter aen den selven gebod den hof te bouwen, en de aerde sich onderdanig te maken, (*Gen. i. 28.*) gevende also te kennen, dat de gemakkelickheit van den mensche niet in een luye vadſigheyt, maer in een soete besigheyt is bestaende; te meer om daer mede t'ontgaen den schadelicken roelt van het verstant, den welcken de ledigheyt plagh te veroorſaken, wesende kennelick, dat een molen nootlick of koren, of steen malen moet, als het spreek-woort seyt. Ick voege hier by dat sulcks, als geseft is, veel gemacks kan geven in de huys-houdinge; en hier toe kan seer wel gebruykt werden het spreek-woort onder ons in swange gaende, te weten, dat onder het feylen goet roeyen is, dat is, soo wanneer men soo eenige goede middelen aen de hant heeft, dat even dan so wat gewins daer toe gebracht gansch heugelicken is, en aen het schip van de huys-houdinge (om sq te spreken) des te beter vaert geeft.

PHIL. Ghy meynt (na ick merck) dat een man, die sijn huys-geſin met sijn verstant ofte arbeyt voor-ſtaet, vry wat meer verbintnisse, en mitsdien oock gefagh over de vrouwe heeft, als een die maer uyt de gemeene middelen leeft. Maer nu weet ick dat in ons Hollandt vrouwen zijn, die door haer vernuf en naerſtigheyt meer toebrengen tot de gemeene huys-houdinge als de man selfs, jae dat veel mans op der vrouwen vlijt en winste het geheel laten aenkomen. Wat dunckt u, komt in foodanigen huys-houdinge de vrouwe het gefagh, om redenen voren verhaelt, niet toe?

SOPH. Seeckerlick (om ront te seggen) ick meyne die slag van mans veel behooren toe te geven aen foodanige vrouwen: maer dat de selve in macht en gefagh haer souden setten boven de man, oordeele ick onbetamelick te wesen. d'Ordre, by God gestelt, mach ter saecke van het tijdelick gewin niet gebroken werden. En het ware beter regel in de huys-houdinge, dat de man beyde, en den meesten last, en het meeste gefagh bleef houden. Want van den beginne is 'et alsoo geweest.

PHIL. Ick soude hier op wel wat langer willen staen, maer my komt noch wat te binnen, by dese gelegentheyt, daer op ick noch iet vragen moet. II. Ick bemercke op het houwelick van Adam en Eva, dat God de Heere aen de selve beyde is geweest als Vader, als Moeder, als Vooght, en dien volgende een beforgere van het werck, datse nu ter hant stonden te nemen; dat 'er even-wel geen houwelicke-voorwaerden tusschen de-

se twee en is gemaect, maer dat al de besprecken van dit houwelick hebben beſtaen in de woorden: *Wast en vermengboudighe*. Wat dunckt u, waerde Sophronisfe, ware het niet goet dat het als noch met de houwelicken even alsoo toe ging, als God in desen deele in 't Paradijs heeft gedaen, en dat men alle de bekommerlicke bedinghe, die men hedensdaegs in de houwelicke voorwaerden is gewent te brengen, te rugge ſtelde, en de saecken liet in pointen van de voorwaerden van 't eerste houwelick?

SOPH. Dat Adam en Eva geen voorwaerden ten aengaen van haer houwelick hebben gemaect, Philogame, en is niet vreemt. Want de sonde noch niet inde werelt zijnde, en warendere geen treken of streken, daer by voorwaerden diende voor-sien. Gemeenſchap van goederen, sonder meer, is van outs een algemeene voorwaerde geweest by de Grieken, Romeynen, en Hoog-duytichen, (*Ischomachus apud Xenoph. in Oecon. Dionys. Salari. l. 2. Rom. antiq. Cicer. 2. Offic. Mari. & alii. Arniseus de jure comub. c. 7. §. 6. n. 10.*) en ook by de oude Hollanders, van gelijcken by de Françoisen, Spanjaerts en Engelschen, so als de schrijvers daer van getuygen. 12. My en gedenkt ook niet in al het oudt ofte nieuw Testament van eenige houwelicke voorwaerden geſeten te hebben, alleenlick sie ick dat in 't Apocryphe boeck van Tobias staet: *En sy namen een brief, en ſchreven de houwelick-ſchicſinge*. Tob. vii. 16. Oock sie ick dat onse voor-ouders hebben gebruykt eenen eenvoudigen en effenen ronden draet van gout tot een trou-ring, die wel te recht de goude eenvoudigheyt mach genoemt werden. Ick woude dat de trouwe even foodanig mochte wesen als haer teecken is, te weten ront, effen, eenvoudigh, en sonder bespreck en voorwaerde, na het oudt lantrecht, dat is, met gemeenſchap van goederen, sonder meer.

PHIL. Tot beſluit van dese onse t'samen-sprake over het houwelick van 't eerste voor-ouders, so blijft my noch over een bedenckinge, die my in 't leſen van het selve is in-gevallen. 13. Ik mercke dat Adam en Eva wort toegeschreven gemeenſchap van lichamen gehad te hebben in 't Paradijs, daer op valt (so ick meyne) wat bedenckens. Want voor eerst soo zijnder eenige Geleerden die by haer schriften hebben nagelaten, dat in geval de eerste voor-ouders niet en hadden gefondicht, dat 'er in dien gevalle geen voort-teelinge en soude hebben geweest; en dit seyt onder anderen *Augustinus* (*in l. de bono conjugii c. 2. §. 19.*) En meest alle de Griekſche Oudt-vaders stellen in den voorz. gevalle wel vermeerderinge van het menschelicke gheslachte, maer niet door gemeenſchap van lichamen, (*Greg. Nyſſen. l. de homini opificio cap. 17.*) Andere meynen dat de voort-teelinge der menschen soude (in gevalle als voren) te wege zijn gebracht geweest even als der Engelen, die nochtans geen houwelicke middelen en gebruycken. De reden die hier toe werden gebruyckt, souden te lang zijn hier uyt te brengen. Maer dit gevoelen valt gaende, soo en kan immers niet geſeyt werden dat Adam en Eva in den Paradijs, en mitsdien voren den val onderlinge gemeenſchap van bedde souden hebben gehad; en dat deste min, dewijle sulcks by Moſes nergens en wert verhaelt, die eerst van sulcks gewaghae maect nae den val, te weten, in 't begin van het vierde cap. *Gen. Adam* (seyt Moſes) *bekende sijn wijf Eva, &c.* Wat dunckt u?

SOPH. Dese saken worden by u wel aangemerckt, lieve Philogame, en dienen, als van gevolge zijnde, naerder onderſocht te werden. Wat heft eerst aengaet, te weten, of 'er voort-teelinge soude hebben geweest in den ſtaet van onnooſelheyt, daer op segh ick rondelick en kortelick, dat ja. En my en beweegt niet 't gene ghy uyt *Augustinus* en andere by-brengt. Want schoon *Augustinus* wel eer van dat gevoelen is geweest, so heeft hy doch daer nae het selve daydelick weder-roepen, en benevens d'andere schrijvers (die men *Scholasticos* noemt) vaſt geſtelt, dat 'er ja gemeenſchap van lichaem inden voorz. gevalle by de voor-ouders soude zijn geweest, gelijk de selve *August. l. 1. Retra. c. 10. 13. §. 19. & l. 2. c. 22.* ſegt, en boven andere redenen hier toe dienende de Prophetiſche woorden *Adams Gen. ii. 24. Sy twee ſullen een vleesch zijn*. Siet *Rivers. in cap. 1. Gen. Exer. c. 10.*

PHIL. Maer houd ghy die woorden aldaer in dien sin gebruyckt geweest te zijn?

SOPH. Ja gewiſſelick; en dat sulcks van de lichamelicke gemeenſchap verſtaen moet werden, blijkt klaerlick uyt de woorden *Pauli 1. Corint. vi. 16. En wees ghy niet dat hy die een hoere aenhangt een lichaem met haer is: Want sy (seyt hy) ſullen een vleesch zijn*. Siet daer het gene ick hadde tegens het gene dat ghy eerst te berde hebt gebracht.

PHIL. Wel, dat is tot daer toe; maer hoe ſult ghy my het tweede vaſt maken, en wat ſchriftuur-plaetſe kond ghy daer toe by-brengen?

SOPH. De plaetſe *Genef. i. 28*, daer God de Heere na de ſcheppinge van man en wijf daydelick hun heeft aen-geſeyt: *Zijt vruchtsbaer, vermeerderd en vervult de aerde*. Siet daer een uyt-gedruckt gebodt gegeven aen de nieuw-gehoude.

14. PHIL. Maer zijnder niet schrijvers te vinden, die dit voor geen gebodt en willen aen-nemen? Ick meyne dat jae.

SOPH. Ick weet dat 'er zijn die ons dit gaerne ontleghen souden, gelijk ick oock wel weet de redenen waerom. Maer sulcks een gebodt te wesen, wort niet alleenlick by groote en geleerde schrijvers van onsen tijt vaſt geſtelt, maer oock by de oude ſelfs, (*Phil. Melanch. in confef. Aug. Rivers. in Gen. c. 1, ex. 10. Thomas 22 q. 152. art. 2. Item Scotus.*) hoewel sy luyden daer eenige bepalinge ſoeken by te brengen. Dit dan een gebodt zijnde, en 't selve by God ſelfs de nieuw-Gehoude zijnde aengeſeyt (wesende doen ter tijdt in geſtalte van houbaerheyt, al hoe-wel doen eerst geſchapen wesende, gelijk sulcks niet en wert tegen geſproken) soo en kan niet anders gedacht werden, ofte de selve (hebbende als doen een wille gelijckformigh met Gods wille) hebben sonder uytſel het selve gebodt vervult, en hare ſchuldige gehoorsaemheyt dadelick getoont, gelijk noch op den dag van huyden dat eygen gebodt krachtelick werckt in de gemoederen der menschen kinderen. En 't is aen-merckens waerdig, dat houwelicke ſaken in Godts woort in dier voegen werden voor-geſtelt, dat de menschen daer toe meynen krachtelicker verbonden te wesen als tot eenig ander bedrijf, als sulcks merckelick blijkt *Luc. xiv. 20*. Alwaer onder andere drie ſoorten van luyden, tot het groot avontmael, aldaer gemelt, zijnde.

zijnde genoot, de eerste seydt een acker te hebben gekocht, en die te moeten gaen besien, biddende ernstelick, dat sijn onschuldt by den Heere van de maeltijdt mocht werden gedaen. De tweede verklaert vijf paer ossen gekocht te hebben, en die te gaen beproeven, biddende van gelijken als vooren. Maer de derde seggende een wijf getrouwt te hebben, seydt plat af dat hy niet en kan komen, sonder het minste verfoeck daer by te voegen, om eenigen onschult voor hem te willen doen, als vast stellende, dat een wijf te trouwen foodanigen werck is, dat (schoon hy ter feeft niet en quame) de saecke selfs voor hem soude spreken, en dat de Heere des maeltijds, sulcks maer hoorende, sonder vorder onschult te verwachten, hem ten vollen gelijk soude geven van ten avontmale niet te zijn gekomen, dewijle het voorrecht de nieuwe gehoude van niet ten krijge te moeten gaen in 't eerste jaer hares houwelicke wyl mede ten selven eynde kan by-gebracht werden; en dit gevoelen meyne ick volkomelick in Adam geweest te zijn. En 't is dienigh aen te merken in dese gelegentheydt, dat God geen zaet en heeft geschapen dat kruyt droegh, maer wel kruyt dat zaet voort-bracht, gelijk den text spreekt: op gelijke wijze is de mensche van God geschapen, in de volle kracht van een gulle jught, en midtsdien suellende en heellende tot de voort-teelinge, waer by komende den seggen van *Wast en vermenighvoudicht*, 15. wat tegenstrevende geest soude de seggende jonge lieden hebben wederhouden van te doen dat God, mitsgaders hare gestalte en genegentheydt krachtelick waren gebiedenden? Sonderlinge gelet dat der selver by-een-komst geensins en konde verstaen werden strijdigh te wesen met den staet van onnosselfheyt, en reynigheyt, alsoo het gene dat by God gesegent, geheylight, ja geboden was, geensins voor onreyn by iemandt gekeurt en kan werden. Het vierde capittel Genesis, by u-aen-getogen, en beweeght my oock niet anders te gevoelen. Want al is 't soo dat aldaer-eerst wert geseydt dat Eva van Adam bekent is; soo weet een yder hoe gemeen dat 'er verstellinge van tijdt in de Schrifture gebruyckt werdt, en dat 'er d'ickmael saecken werden verhaeldt op een ganck andere ordre alsse gebeurt zijn, en daerom meynen de Hebreusche schrijvers dat de vorderen, *Adam bekende sijn wijf*, moeten genomen werden voor *Adam hadde sijn wijf bekent*, gelijk ook in de selve gelegentheydt wort gelezen, *God plantende den lust-hof*, in plaetse dat 'er behoorde geleydt geweest te zijn, *God hadde den lust-hof geplant*. Ick besluyte dan, om dese en andere redenen, hier om kortheyt willen na-gelaten, dat 'er tusschen Adam en Eva houwelicke by-een-komste is geweest, even in den lust-hove. (*Scripsere de his Musculus in Genes. ad cap. 4. Zanchius in creationis opere lib. 3. fol. 908. Paræus in Gen. cap. 4. August. in Tom. 3. ad Genes. lib. 14. de civitate Dei cap. 12. & alii.*)

16. PHIL. Maer boven allen desen heb ick onder andere saecken noch al mede mijn gedachten laten gaen op de behendige uytvluchten, die Eva hier wert beschreven gebruyckt te hebben, als Adam haer als man ponghde te naederen. Wat dunckt u, heeft het onse Schrijver wel voor, selfs in den Paradijsse een tegenstrevende Eva uyt te beelden?

SOPH. Een heufche weygeringe, lieve Philogame, is altyds geoordeelt niet onsmakelick te wesen in dusdanigen gelegentheydt. En gelijk (mijns oordeels) niet qualick en wort geseyt by een seecker Poët van de vrijers,

*Het is aelwaerdigh volck, en van een dwaesen geest,
Al wat het niet en magh, dat wil het alder-meest.*

So meyne ick dat bynaest van alle mans, ten aensien van 't voorz. werck, geseyt kan werden, en 't en dunck my niet qualick geoordeelt te zijn van sommige; dat het wijf van Potiphar, op den jongeling Joseph verslingert wesende, verkeerde gangen in-ging om hem te trekken, dwaeselick uytberstende in dat haetigh: *komst slaep by my*, het welck ontwyfelick den eerbaren en goeden jongeling (in plaetse van aenlockinge) een vollen afkeer van haer heeft gegeven. Sy moest met bedecker en langer schreden hebben gegaen, soo gemeent wert. Vrouwen en vrijsters moeten de ruyters van de Parthen slachten, en als vluchtende schieten, dat is, al weygerende geven, en gevende weygeren. Vol op en gemakkelick is alleen voor de vraten, en verveelt oock in de soetste saken. Honigh moet alleenlick met een tippen van den vinger geraeckt, en ten mont gebracht werden: met volle palmen sulcks te doen en heeft geen aert. Met handten niet met manden te zaeyen, is hier mede al verre het beste. De dertelste selfs van de werelts kinderen en willen dien wegh niet te ruym hebben. Let eens op dien oilicken lincker *Ovidius Naso*, hoe hy dat stuck opneemt. Hy verklaert opentlick; in-gevallye de man (wiens wijf hy tot sijnen lust misbruyckte) hem dat de jacht te veyl en te vry toe-liet, en niet beter op de bewaringe van sijn wijf en paste, dat hy den smaek van die dertelheden soude verliezen, en haer daer laten.

*Wilt ghy my met u wijf soo veyligh laten malen,
Ick segb 't openbaer, de lust sal my ontvallen:
Ick kus haer menighmael, by-naest dat ghy het siet,
Wel Forp bewaert u wijf, of ick en wilse niet.*

En hier op meyne ick dat in dese beschryvinge is gesien by onsen Schryver.

PHIL. Maer dese uw weyger-kunst heeft haer werckinge, na de lieden zijn aen wief geschiet, en heeft al dickwils wel een and' reuyt-komst als ghy nu voor-geeft. De Koninginne Vasti is door weygeren van den Konincklicken throon af-gevallen. Want het is haer tot hertneckigheyt en ongehoorsaemheyt gerekent.

SOPH. Maer de weygeringe, daer ick van spreke, moet behandelick en kunstelick, niet plompelick en met hertneckigheyt gebruyckt werden. Die snare moet noyt te hart gespannen wesen, anders breeckse. De deugt is over-al in de middelmaet, niet in de uyt-puytende hoecken gelegen. Vastigging te hart, Potiphars wijf te sacht en te los, om nae de kunst te gaen.

PHIL. Wat is dan hier in voor het beste te houden?

17. SOPH. Wel hoort, maer sonder meer na-vragens, en desen aengaende soo wil ick dat ghy u vernoecht met een soete spreucke van een schrijver, die noyt en is gehout geweest, maer echter van de trouwe deftiger spreekt als alle getroude, die ick oyt gelezen hebbe. *Niet te ghesien in dese gelegentheyde (seydt hy) is vrouwelicke beschaemtheyt. Wat te weygeren is heufche eerbaerheyt; maer in het weygeren te volherden, is stuerfche moetswillingheyt, ofte (nae eysch van saecken te spreken) rechte meynedighheyt.*

PHIL. Die spreucke is deftigh, en ick neme de selve hier in volle betalinge. Maer ick mercke dat de eerste by-een-komst van Adam en Eva schijnt by dage geweest te zijn; en by die gelegentheydt diende wel een woort gelsproocken, welcke indien gevalle de beste stonden zijn om wel te doen.

SOPH. Ick en ben niet gefint dese materie hier te verhandelen, Philogame, om redenen, die ick meyne daer toe te hebben. Een woort, en dat wel, sonder meer. Ick weet dat 'er treffelicke Medicijnen zijn, die gevoelen dat huys-luyden, ambachts-lieden, en andere, die met den lijve dagelicks wercken, stercker kinderen voort-brengen als andere; en haer redenen zijn onder andere dese, om dat foodanige lieden des avonds gegeten hebbende, en te bedde komende, veel van den slaep overvallen werdende (als moede zijnde van haer dagelicks bedrijf) de houwelicke saken ongedaen laten; maer 's morgens de spijs verteert, en het lichaem door den slaep verquickt zijnde, doen dan wat behoort om van mannen vaders te worden, en daer deur werden de selve geseyt vaster en gesonder kinderen uyt te brengen als andere, die hier mede ontijdelick besigh zijn. De regel seyt,

*'t Is soetst wanneer men slapen gaet;
Gesontst ontrent den dageraet.*

Meer en segh ick niet; oock versta ick niet vorder geverght te werden op dese gelegentheydt.

PHIL. Ick weet dat men een vriend (schoon die van suycker is) niet en moet op eten, waerde Sophronisçe, oock het willigh paert niet en moet over-ryden; en daer mede sal ick mijn oorlof van u nemen, met dancksegginge voor den tijdt die ghy my vergunt, en de berichtinge die ghy my gedaen hebt.

SOPH. 't Is etenstijdt, Philogame, en het middaghmael roept ons, en ick roepe u tot het selve. Soo 't u gelieft, komt eet met my. Het kan zijn dat wy in, ofte nae den eten nieuwe stoffe sullen vinden van t'samen-sprake, op dese of diergelijke gelegentheydt.

PHIL. Ick en heb geen mont om sulcks te weygeren, waerde Sophronisçe, en wil u dan tweefins verbonden zijn; eerstelick, dat ghy my den geest geeft, en daer na oock het lichaem gevoed sult hebben. Wel aen, ick gae mede.

Als de maeltijdt gedaen, Godt gedanckt, de gasten opgestaen waren, en dat Sophroniscus met Philogamus in den tuyn sich wat ging vertreden, heeft de Jongeling al dadelick wederom gelegentheydt gesocht, om te komen tot het werck dat voor den middagh in handen was geweest. Hy dan, eerst beginnende, seyde:

PHIL. Heden morgen, waerde Sophronisçe, meyn ick onder andere van u verstaen te hebben, dat jonge lieden, al voren te houwelicken, behooren versien te wesen van een ploegh-os, dat is, van middelen tot de huys-houdinge dienende; dat light my over-dwers in 't hooft en speelt; want ick en kan niet gewaer worden dat sulcks by de ouden in dier voegen is betracht geweest. Ick sie hoe dat de Eertz-vader Jacob over de Jordane naer Haran reyde, en schoon hy niet anders met hem en droegh als sijnen staf, even-wel soo heeft hy bestaen sich in houwelicke te versellen met die schoone Rachel, voor de welke hy geheele seven jaren gedient hadde sonder anderen loon te genieten: gelijk hy mede noch benevens de selve tot sijn tweede wijf aen-nam haer suster Lea, met beloften van noch eenen anderen seven-jarigen dienst aen te gaen. Siet daer den goeden man met twee vrouwen beladen, sonder als noch dien ploegh-os (daer ghy van spreekt) ofte genoeghsame middelen by der handt te hebben, tot onder-houd van de selve sijne twee vrouwen, en 't gene daer uyt stont te volgen.

SOPH. 't Is een mis-flagh, jongman, soo ghy meynt dat Jacob soo rau heeft aengegaen in 't stuck van sijn houwelicke. Want behalven dat hy een soen was van Ilaack, een gesegent man van den Heere oock in tijdelicke middelen, van wien hy benevens sijnen broeder Esau erfgenaem stont te werden, soo was hem daer en boven alreede een sonderlinge belofte gedaen van sijnen God, niet alleenlick al dat hy met hem woude zijn op de reyseen over-al, maer selfs dat hy aen hem en sijnen zaden het ganschelant (daer op hy gerust en den steen tot sijnen hoofde geleyt hadde) woude geven, (*Genes. xxviii. 13.*) waer op oock is gevolgt dat Jacob (die niet en hadde als een staf, doen hy over de Jordane quam) in 't wederkeren tot twee heyren was geworden, (*Genes. xxxii. 10.*)

PHIL. Wel ick mercke dat in de gelegentheydt van de Eertz-vader Jacob, sonderlinge ten aensien van sijn houwelicke, veel bedenckelicke saecken sich open doen; en daerom soude ick wel genegen zijn hier van wat naerder te hooren spreken; maer siende dat in dit werck, dat by ons is begonnen telesen, de beschrijvinge van 't houwelicke Jacobs nu is volgende, (soo dunckt my (onder verbetering) beste te zijn de selve beschrijvinge al voren af te lesen, en daer nae daer over onderlinge redenen te wisselen.

SOPH. Begin 't werck, goede Philogame. Want ick houde uwen voorflagh voor goet: maer set u eerst neder onder dit groen priël, op dat de hitte ons niet en belette in ons voor-nemen.

PHIL. Wel aen, ick sal my daer toe stellen; en begin aldus:

H O U .